

İSLAM VE BATI TOPLUMLARINDA SİYASAL KURUMLAR

Said Halim Paşa

Hazırlayan: N. Ahmet ÖZALP

Pınar Yayınları: Şubat 1987

SAİD HALİM PAŞA: 1863'de Kahire'de doğdu. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torunu, vezir Halim Paşa'nın oğludur. Özel olarak öğrenim gördü. Farsça, Fransızca ve İngilizce öğrendi. İsviçre'de Siyasal Bilimler, Felsefe ve Hukuk öğrenimi gördü. 1888'de İstanbul'a geldi ve Şura-yı Devlet üyeliğine getirildi. Daha sonra Jön Türklerle ilgisi nedeniyle önce Mısır'a, sonra da Avrupa'ya gitmek zorunda kaldı. 1908'de Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra İstanbul'a döndü ve bir süre sonra Şûray-ı Devlet başkanlığına getirildi (1912); Bir yıl sonra görevinden istifa etti ve önce İttihat Terakki sekreterliğine, arkasından da Hariciye Nazırlığına getirildi. Aynı yıl içinde Sadrazam oldu. Paşa, 1919 yılında taraftar olmadığı bir savaşın sorumlusu sayılarak Malta'ya sürgün edildi. 1921'de tahliye edildi. Önce Sicilya'ya geçti., İstanbul'a gelme isteği reddedilince Roma'ya yerleşti, Burada 6 Aralık 1921'de bir Ermeni kurşunuyla hayatı son buldu. **Dirisine verilmeyen müsaade ölüsüne verildi** ve İstanbul'da Sultan Mahmut türbesinin bahçesine gömüldü. «**Buhranlarımız**» ana başlığı altında belli başlı problemlerimizi konu edinen bir eseri dilimizde yayınlandı.

İÇİNDEKİLER

YAYINEVİNİN SUNUŞU/1

SUNUŞ/2

ÖNSÖZ/4

İSLAM'IN TOPLUMSAL YAPISI/5

ULUSAL EGEMENLİK/8

İSLÂM HUKUKUNUN EGEMENLİĞİ İLKESİNİN SONUÇLARI/9

ÇÖKÜŞ DÖNEMİ/10

BATI TOPLUMLARI/13

BATININ SİYASAL SİSTEMLERİ/15

İSLAM'IN SİYASAL SİSTEMİ/17

YASAMA HAKKI/18

DEVLET BAŞKANI/19

YÜRÜTME GÜCÜ/20

SIYASAL PARTİLER/20

SENATO/21

SONUÇ/21

YAYINEVİNİN SUNUŞU

Said Halim Paşa, Osmanlı İmparatorluğunun çöküş döneminde yaşamış ve bu dönemde önemli görevlerde bulunmuştur. 1800'lü yılların sonlarında Osmanlı ülkesi, harplerin, siyasal çalkantıların bitkin hâle getirdiği ve dolayısı ile devamlı kurtuluş formüllerinin üretildiği bir ülke görünümündeydi. Osmanlı'nın bu çalkantıyı yaşadığı yıllarda Batı uygarlığı baş döndürücü bir gelişme yaşayarak, dünyanın büyük bir bölümüne hâkim hale gelmişti. Yeni buluşlar, yeni düşünceler, yeni kurumlar birbirini kovalıyor ve artarda uygulama sahasına giriyordu. Kısaca yüzyeyden bir bakışla dünyanın doğusu karanlık, batısı aydınlık bir görünüm arz ediyordu. Dünyanın diğer yörelerinde olduğu gibi, İslam beldelerinde ve bilhassa Osmanlı ülkesinde aydınlar, yüzlerini Batıya dönmüşlerdi. İstisnalar hariç, aydınların büyük bir kısmı bütün düşünce ve kuramlarıyla beraber Batı modelinin alınması gerektiğini; kurtuluşun ancak böyle mümkün olacağını savunuyorlardı. Bunun tabii sonucu ise, tam anlamıyla bir redd-i mirastı. Yüzyıllardır oluşan bir gelişim çizgisinin reddi ve tümüyle onun dışında bambaşka bir gelişim çizgisinin kabulü demektir. Ve o günkü toplumda hâkim eğilim de bu idi. Ancak bu hâkim eğilimin dışında olayları doğru olarak değerlendiren ve uyanlarda bulunanlar da yok değildi. Said Halim Paşa da bunlardan birisidir. **Her uygarlığın kendi kuramlarını oluşturacağını ve bu kuramlara kendi damgasını vuracağını, medeniyetler arasında kurumsal geçişmelerden ziyade, teknolojik geçişmelerin olacağını savunuyordu.**

Elinizdeki bu kitapta yazarın ortaya koyduğu düşünceler bugün söylenebilen şeyler olsa bile, o günün şartlarını göz önüne aldığımızda, bunları düşünmenin ve söylemenin ne kadar güç olduğunu anlamak hiç de zor değildir. Gerek yüzyıl önceki toplumda sosyal, siyasal olayları ve düşünceleri ortaya koyması açısından, gerekse tarihî bir belge olarak Said Halim Paşa'nın bu kitabının hayra vesile olacağını umuyoruz.

Pınar

SUNUŞ

Mehmet Akif'in deyimiyle «**Ümmetin en büyük mütefekkirlerinden birisi**» olan Said Halim Paşa, 1863'te Kahire'de doğdu. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torunu, vezir Halim Paşa'nın oğludur. Said Halim Paşa, ilk öğrenimini özel olarak yaptı. Bu sırada Farsça, Fransızca ve

İngilizce öğrendi. Arkasından İsviçre'de Siyasal Bilimler, Felsefe ve Hukuk öğrenimi gördü. 1888'de İstanbul'a geldi ve Şura-yı Devlet üyeliğine getirildi. 1900'de Rumeli Beylerbeyliği payesi verilen Said Halim Paşa, Jön Türklerle ilgisi nedeniyle uğradığı baskı ve takipler yüzünden önce Mısır'a, arkasından Avrupa'ya gitmek zorunda kaldı. 1908'de Abdulhamid'in tahttan indirilmesi üzerine yeniden İstanbul'a döndü. Bir süre İstanbul'un çeşitli belediyelerinde çalıştıktan sonra Şura-yı Devlet başkanlığına getirildi (1912). Bir yıl sonra bu görevinden istifa etti ve önce İttihat ve Terakki sekreterliğine, arkasından da Hariciye Nazırlığına getirildi. Aynı yıl içinde de Sadrazam oldu. Kurduğu kabinede Hariciye Nazırlığını da kendisi üstlenmişti.

Paşa'nın İttihat ve Terakki Partisi ile ilişkisi ve onlar tarafından Sadrazamlığa kadar getirilmesi çoğu kimse tarafından yadırganmış, eleştiriye uğramıştır. Bu ilişki, onun gibi **«ehl-i asalet ve haysiyet, necib ve muhterem bir zat»**ın inançlarına ve kişiliğine gölge düşürecek biçimde değerlendirilemez. Mahmut Kemal İnal'ın tanıklığı bunun nedenini açıklamaya yetecektir: **«Sadrazamlık yükünü sırtlaması, ikbal hırsından doğmuşsa, ikbale ihtiyacı yoktu. Muhterem bir Prens olarak herkesçe makbul idi. Bu makam sayesinde Fehametlü unvanını almak emelinde bulunmuşsa, -doğuştan- zaten o ünvanlı haiz idi. Maaştan istifade etmek istemişse, kendi serveti, maaşa tenezzül etmekten vareste idi.»** Öyleyse, Said Halim Paşa'nın bu ilişkisi, ancak çalkantılı bir ortamda ülkesi ve halkı için bireyler yapabilme endişesinden başka bir şeyle yorumlanamaz.

Paşa'nın bu endişesini sonraki tutumu da açık biçimde ortaya koymaktadır. İttihat ve Terakki Partisi, kendisine haber vehmeden imparatorluğu Dünya Savaşına sürükleyince, hiç tereddüt etmeden istifa etti. Fakat Padişah tarafından **«başka güvenilir kimse olmadığı»** gerekçesi ile görevi sürdürmeye razı edildi. Ne var ki bu olay Paşa'nın İttihat ve Terakki ile arasının iyice açılmasına neden oldu. Parti, Hariciye Nazırlığını elinden aldığı gibi, hiçbir konuda Ona bilgi vermemeye başladı. Paşa için artık istifa etmekten başka bir yol kalmamıştı (1917). Said Halim Paşa, 1919'da hiç taraftar olmadığı savaşın sorumlusu sayılarak Malta'ya sürgün edildi. 1921'de tahliye edilince, Sicilya'ya geçti. İstanbul'a dönme isteğinin reddedilmesi üzerine Roma'ya yerleşti. Burada, **6 Aralık 1921'de bir Ermeni komitacının kurşunuyla hayatını tamamladı.** Ne hikmetse, dirisine verilmeyen izin ölüsüne verildi. İstanbul'a getirilen cenazesi Sultan Mahmud türbesi bahçesinde, babasının yanına gömüldü.

Son dönem Osmanlı düşünürlerinin tartışmasız en önemlisi olan Said Halim Paşa, Celal Bayar'ın tespitiyle **«İslamcı ve ümmetçi bir devlet ve siyaset adamıydı»**. İbnülemin Mahmut Kemal İnal de onun inanç yapısını şöyle dile getirir: **«Said Halim Paşa merhum -pek çoğumuz gibi amelde kusuru olmakla beraber- mutekid, mütedeyyin, din-i mübin-i İslam'a**

hürmetkar idi. Hakiki medeniyetin o yüce dinde tecelli ettiğine -riya ve gösterişten uzak ve samimi olarak- inanmıştı.» Derin İslami kavrayışı eserlerinde olduğu gibi kişiliğinde de kendisini somut biçimde göstermekteydi. Bunu Celal Nuri'nin şu gözlemlerinden rahatlıkla çıkarabiliriz: «**Said Paşa merhumla iki defa hapishane ve esaret hayatı geçirdim. Hepimizden iyi yaşamaya alışık olduğu halde hiçbir dakika mukadderatından, halinden şikâyet etmedi. Sadaretinden evvel, sadareti esnasında Said Paşa her ne idi ise, esirler kampında da tıpkı o idi. Sadrazam olmakla ne biraz büyümüş ne de esarete düşmekle zerre kadar küçülmüştür. Her şeyi geniş açıdan görür, hiçbir şeyin teferruatı ile uğraşmazdı.»** Celal Nuri'nin şu satırları da Paşa'nın kişiliğinin bir başka yönüne ışık tutacak niteliktedir: «**Eski Alaturka Müslüman terbiye ve adab-ı muâşeretinin inceliğinin, güzel şeyleri sevme tutkunluğunun belki son temsilcilerinden biri idi. Alafranga alemi pek iyi bildiğinden ve Avrupa'da bir hayli müddet yaşadığından Said Paşa'nın Alaturkahı hiçbir Avrupalının tenkidine uğramayacak bir şekilde idi. Güzel eserlere pek meraklı idi. Güzel yazılara herkesten çok önem verirdi, Avrupa bediiyatını iyice anladığı halde mesela Şark kıyafetini sever, maşlahını giyer, Şam usulü minder üzerinde ud çalardı. Bununla beraber çalışma odasında meşhur Fransız sanatkârlarının değerli tablolarına tesadüf edilirdi.»**

Hiç kuşku yok ki, Said Halim Paşa'nın en önemli yanı düşünürlüğüdür. «**Buhranlarımız**» ana başlığı altında toplanan «**Meşrutiyet**», «**Taklitçiliğimiz**», «**Düşünce Bunalımımız**», «**Toplumsal Bunalımımız**», «**Bağnazlık**», «**İslâm Dünyasının Çöküşü Üzerine Bir Deneme**» ve «**İslamlaşmak**» adlı eserleri İslam toplumunun çöküş döneminin panoramasını çizer. Bu eserler, Celal Nuri'nin deyişiyle, «**insanı tefekküre sevkeder. Bu fikirler basit muhafazakâr mülahazalar değildir, insan bunların arasından birden bir ipucu bulur, en yeni fikirlere kadar gider. Bununla beraber bu yazılar harcı alem değildir.»** Eşref Edib de paylaşır aynı görüşü: «**Merhum eserlerini mütefekkir tabaka için yazmış, onlarla hasbihal etmiştir. Koyduğu düsturlar beynelmilel, İslam alemine şamil bir mahiyeti haizdir.»** Eşref Edib'in vurguladığı gibi Paşa büyük meseleleri büyük bir başarı ile çözümler ve ortaya yepyeni düşünceler koyar. Ortaya koyduğu düşünceler de yıllar geçtikçe daha iyi anlaşılacaktır.

Said Halim Paşa'nın eserleri gözden geçirildiğinde dikkati ilk çeken şey, Batı hakkındaki derin bilgisi ve keskin tavrıdır. Paşa, Batıyı çok iyi tanımış, bütün boyutlarıyla kavramıştır, Hatta Celal Nuri'ye bakılırsa, birçok «**ecnebi**»den bile daha iyi bilmektedir Avrupa'yı. Bu nedenle eserlerinde Batı toplumlarının tarihsel, siyasal ve toplumsal çözümlenmeleri oldukça geniş bir yer tutar. Buna bağlı olarak, Batı toplumlarından farkını çok iyi bildiği İslam toplumlarının batılılaşmasına şiddetle ve kesin biçimde karşı koyar. Fakat bu karşı koyuş, basit bir bağnazlığın

sonucu değil, köklü ve tutarlı bir bilginin sonucudur. Bu yüzden Celal Nuri'nin deyişiyle «**Alafranga denen şeyin ne kadar modadan düştüğünü Said Halim Paşa kadar anlayana az tesadüf edilir.**» «**Alafranga**» denen şey sonradan «**moda**» olmaktan çıkıp Türk toplumunun hayatına hâkim olsa bile, Paşa'nın o gün bu «**moda**»ya en akli başında bir biçimde karşı koyduğu, İslam toplumu için geçersizliğini ve taşıdığı tehlikeyi başarıyla sergilediği rahatlıkla söylenebilir, üstelik bunu, dönemindeki kimi aydınlar gibi özür dileyici bir aşağılık duygusuna düşmeden, doğrudan ve apaçık biçimde yapmıştır. En karşı konulmaz ve birçok Müslüman aydının da benimsediği, en azından İslami bir kılık giydirmeye çalıştığı kavram ve sloganları bile göğüsleme ve gerçek anlamlarını ortaya koyma başarısı göstermiştir. Said Halim Paşa, Müslüman bir düşünür olarak İslam toplumunun sorunlarını da hakkıyla kavramış, neden ve sonuçlarını tespit etmiş, çözüm yollarını özlü biçimde ortaya koymuştur. Batı hakkındaki derin bilgiye dayalı eleştirileri ve çözümlenmeleri yanında İslam toplumunun tarihsel serüvenini de en iyi kavrayan, değerlendiren O'dur. Eserlerinde, üzerinde, durduğu başlıca konulardan birisi Batı ise, İkincisi de İslâm toplumunun içinde bulunduğu sorunlar, düştüğü feci durum, bunların nedenleri ve çıkış yollarıdır. Bu konudaki düşünceleri de canlılığını ve önemini hala korumakta, tartıştığı konular hala gündemimizi işgal etmektedir.

«**İslam Toplumunda Siyasal Kurumlar,**» Mehmet Akif'in deyişiyle Paşa'nın yazdığı «**en son ve en önemli**» eser. Malta'da sürgünde bulunduğu sırada adeti üzere Fransızca olarak yazdığı bu eser «**Les Institutions Politiques dans la Societe Musulmane**» (İslam Toplumunda Siyasal Kurumlar) adıyla 1921 yılında Roma'da basılmış, arkasından «**Notes pour servis à la Reforme de la Societe Musulmane**» adıyla Orient et Occident dergisinde yeniden yayınlanmıştır. Pickthall tarafından İngilizceye yapılan tercümesi ise «**The Reform of Müslim Society**» adıyla ilkin Haydarabad'da çıkan İslamic Culture dergisinde, sonra da Begüm Ayşe Beveni Vakfı tarafından kitap olarak Karaçi'de yayınlanmıştır (1967).

Said Halim Paşa'nın son bir görev sorumluluğu ile yazdığı bu eser bir yanıyla önceki eserlerinin bir özeti gibidir. Farklı olarak İslam toplumunun karşılaştığı yeni sorunlar ve aktarılması söz konusu olan yeni Batı kurumları hakkındaki düşüncelerini ve eleştirilerini de içeren eser, yanı sıra İslam toplumunun kendine özgü siyasal kuramlarını ve bunların işleyiş biçimlerini de karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktadır.

Biz bu eseri, rahmetli Mehmet Akif'in «**İslam'da Teşkilat-ı Siyasiye**» adıyla Sebilu'r-Reşad'da tefrika ettiği tercümesini esas alarak hazırladık. Çevirinin sağlığı açısından Fransızca aslı ve İngilizce çevirisi ile karşılaştırarak bazı terimlerin yerli yerine oturması için çaba harcadık. (Çevirinin özellikle Fransızca aslı ile karşılaştırılması konusunda sayın Prof. Dr. Hüseyin Hatemi Bey

büyük bir incelik göstererek yardımlarını esirgemediler, kendilerine teşekkürü borç bilirim.) Eserin önemini anlamak için içindekiler kısmına bakmanın yeterli olduğunu belirterek Said Halim Paşa ile Mehmet Akif'in anılması ve hayırlara vesile olması dileğiyle sözlerimizi noktalayalım.

N. Ahmet Özalp

“Müslümanın vatani, Şeriat'ın hâkim olduğu yerdir” Said Halim Paşa

ÖNSÖZ

Müslüman kavimlerin, şu son günlerde, artık eski meskenetlerinden silkinmekte ve kesin bir kararlılıkla yabancı boyunduruğundan kurtulmaya çalışmakta olduklarını gözlemledikçe, yüreklerimizde sonsuz sevinç duyguları uyanıyor. Demek ki Müslümanlar, sonunda bir Müslümanın en kutsal görevinin özgür olmak olduğunu ve özgürlüğü olmadıkça insan için ne gerçek mutluluğun ne de gerçek ilerlemenin mümkün olmadığını anladılar.

Bununla birlikte şunu da itiraf etmeliyim ki, deminki sevinçlerimiz, ne kadar büyük olursa olsun, tamamıyla saf olamıyor. Çünkü, diğer taraftan, Müslüman aydınların büyük bir çoğunluğunun, ülkelerine Batı'daki siyasal kuramların mükemmel ya da eksik biçimlerini getirmekten başka bir özlem beslemediklerini ve vatanın gerek toplumsal gerek siyasal evrimini gerçekleştirebilmek için Batı'nın bu alanlardaki anlayış (telakki) ve ilkelerini (prensipl) uygulamaktan başka bir çare bulunamayacağı kanaatini ileri sürdüklerini görüyoruz. Zamanımızdaki Müslüman aydınların bu vicdanî durumları çok üzücüdür. Çünkü bu durum, kendilerinin şu noktayı gereği gibi düşünmediklerini gösteriyor: **İslam, bir taraftan bizi bir olan Allah'a kullukla (ibadet) yükümlü kılarken, diğer taraftan ahlâkî olduğu kadar toplumsal da olan birtakım anlayışlara (telakki), ilkelere (prensipl) sahip kılmıştır. Bu anlayış ve ilkeler, doğrudan doğruya Allah'ın birliği (vahdaniyet) akidesinden doğuyor. Biz de ancak bu akidenin şevkiyle onlara boyun eğiyor, bağlanıyoruz. Müslümanların siyasal anlayış ve kurumları işte bu ilkelerden doğmuş ve varlığını bu ilkeler sayesinde sürdürülmüştür.** Bu nedenle, bize öyle geliyor ki, aydın dediğimiz sınıf, tam ve ciddi bir kanaatin vereceği güvenle, hiçbir zaman, kendi kendine şu sözleri söyleyemiyor: **İslam dini, ihtiva ettiği en yüksek kavrayış ve gerçekleriyle insanlığın en muazzam dinidir. En gerçek (sahih) ve en mükemmel ruh ve anlamıyla insan uygarlığının hizmetçisi değil, o, uygarlığın bizzat kendisidir. Bu nedenle onun dışında kurtuluş ve esenlik bulma imkânı yoktur.** Bize öyle geliyor ki, bu aydın dediğimiz sınıf, şu gerçeği hatırına getiremiyor: Batı dünyası için «Her yol Roma'ya gider»se, İslam dünyası için, «Her yol Mekke'ye gider». Yani, bu iki dünyadan her birisi başka bir yol,

başka bir yön, başka bir talih izlemeye ve insanlığın genel evriminde, her biri başka başka hareketler yapmaya mecburdur.

Hiç kimse inkâr edemez ki, Batı dünyasının ideali, anlayışları, eğilimleri, ihtiyaçları ve bunları tatmin için başvurduğu vasıtalar ile İslam dünyasınıninkiler arasındaki fark, Hıristiyanlığın ahlaki ve toplumsal anlayışları, gelenek ve esaslarıyla İslam'ıninkiler arasındaki fark kadar büyüktür. Zaten öncekiler İkincilerden doğduğu için, bundan başka türlü olması da mümkün değildir. Öyleyse, **Batı dünyasının sırf kendi ihtiyaçlarını göz önüne alarak kabul etmiş olduğu gerek toplumsal gerek siyasal kurumların, ne kadar değiştirilirse değiştirilsin, bize uygun geleceğini sanmak, çok açık bir yanıştır.** Gerçekten de bu iki dünya arasında o kadar temelli farklar vardır ki, yapılabilecek hiçbir değişiklik, bu farkları ne giderebilir ne de azaltabilir.

Demin Müslüman aydınlarda bulunduğuna işaret etmiş olduğum o yanlış kanaati, İslam kavimleri tarafından nesillerden beri çekilmekte olan ve onların omuzlarına çok ağır basan yabancı egemenliğinin (hakimiyet) etkilerinden başka bir şeye bağlayamıyorum. Bu nedenle, ortadaki yanlış gidermekle birlikte kendilerine, toplumsal ve siyasal bakış açılarından İslam kavimlerinin Batı kavimlerinden beğenip alabilecekleri bir şey olmadığı bir yana, tam tersine, bu hususta, Batı kavimlerinin İslâm'dan istifade edecekleri birçok yön bulunduğunu göstermek isterim. Son derecede büyük bir önem taşıyan bu mesele hakkında vicdanları aydınlatmak için tutulacak tek yol, her şeyden önce, İslam'ın toplumsal yapısının ne olduğunu en açık bir şekilde göstererek, siyasal ve toplumsal görevlerimizin İslam ilkelerini daha iyi anlayıp daha iyi uygulamaktan ibaret olduğu hakkında, din kardeşlerimi tamamıyla ikna etmekten başka bir şey değildir.

İSLAM'DA TOPLUMSAL YAPI

İslam'ın bütün toplumsal yapısı, İslam'ın mutlak egemenliği (hâkimiyet) temeli üzerine kuruludur. Gerçek İslam toplumu, yalnız, bu egemenliğe boyun eğen toplumdur. İslam'a gelince, İslam, ahlaki ve toplumsal birtakım doğal gerçeklerin toplamıdır. Peygamber tarafından bizlere Yaratıcı adına tebliğ edilen bu gerçekler, insan mutluluğunun kendisine bağlı olduğu gerçeklerdir. O halde, İslam'ın egemenliği demek, doğal ve değişmeyen, insanın keyif ve iradesine bağlı olmayan ahlaki ve toplumsal yasaların egemenliği demektir. Bu yasaların, bütün evrene hâkim olan yasalardan bir farkı yoktur. (Merhum yazar, burada görüldüğü üzere, sık sık evrene hâkim olan «doğal yasalar» ile «doğal ahlakî ve toplumsal yasalar»dan ve bunların uygunluğundan, uyumundan söz etmektedir. Bu yaklaşım kimilerine ters ya da anlaşılmasız geleceği için açıklamayı gerekli kılmaktadır: Allah, yaratmayı irade ettiği varlığı «kün» (ol) buyruğu ile yaratır ve yaratılan her varlık Allah'ın bir kelimesi olarak evrendeki yerini alır. Bu yaratış biçim ve süreci evrene egemen olan «tekvini Şeriat»ı ortaya koyar. «De: «Yeri, iki günde yaratamı

mı tanımiyorsunuz? O'na mı birtakım eşler ediniyorsunuz? İşte bu, alemlerin Rabbidir. O, yerin üstünde ulu (ve muhkem) dağlar yarattı, oraya çok (hayır) ve bereket koydu, orada olanlara (münasib) olan azıkları takdir etti (düzene koydu). Bunları tastamam dört günde yarattı. Bu da soranlar içindir. Sonra göğe döndü, gök ise duman halinde idi. Göğe ve yere, «İsteyerek veya istemeyerek (hükmüme) gelin» dedi. Bunlar da, «isteyerek geldik» dediler. Artık iki günde göğü yediye çıkardı. Her bir göğe de kendi işini (yani onu yöneten doğal yasaları) vahyetti...» (Fussilet: 9-10-11) ayetlerinin açıklıkla ortaya koyduğu gibi evren, doğrudan Allah'ın vahyettiği doğal yasalara boyun eğmiştir. Bu yasaların evrenin düzenini sağlaması gibi, vahyedildiği Rasuller aracılığı ile insana tebliğ edilen Şeriat da insan ve toplum hayat ve ilişkilerini düzene koyar. Bu nedenle, maddi dünyaya egemen olan ve «Allah'ın sünneti» de denilen fiziki yasalar ile insan ve toplumlara Şeriatın teklif ettiği ahlaki ve toplumsal yasalar aynı kaynaktan gelmeleri ve Allah'ın yüce iradesini temsil etmeleri bakımından uyum içindedirler. (N.A.Ö.) Bu yasalar önünde bütün insanlar, bu yasalardan eşit bir özgürlük içinde faydalanırlar. Bu özgürlük, yalnızca o yasalara karşı göstermeye zorunlu oldukları saygı ve bağlılıkla sınırlandırılmıştır. İslam, Şeriatın egemenliği ilkesini koyarak (tesis) insanlığa hakiki eşitlik ve özgürlüğün gerçek ilkelerini de koymuş, bununla da gerçek bağımsızlık ve gerçek dayanışmanın ilkesini vücuda getirerek insan için en yüksek ve en gerçek bir ideal oluşturmuştur.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere İslam'ın egemenliği ilkesi, şu temel gerçeğin en açık bir biçimde ikrarıdır: Tabiatı ne olursa olsun her varlık, kendisine özgü olan doğal yasalara boyun eğer. Bu nedenle, insanların maddi varlıkları nasıl doğal fiziksel yasalara boyun eğerse, toplumsal varlıkları da öyle, doğal toplumsal yasalara boyun eğer. İşte İslam, bu yolla şu ilkeyi koymuş bulunuyor: **Hiçbir kuvvet, insanı ne kendi türünden birinin ne de -sayısal gücü ne olursa olsun- bir zümre ya da insan kitlesinin keyif ve iradesine boyun eğmeye mecbur edemez ve insan, evrene doğal ve ezeli yasalarıyla tecelli eden Yaratıcının mutlak iradesinden başka hiç bir şeye itaat edemez, boyun eğemez.**

İşte bu yolla İslam, yüzyıllar boyunca insanı yönlendiren ve yöneten, toplumların kuruluş ve evriminde pek çok büyük işler çeviren, sırf deneyciliğe (empirisme, görücülük) ya da akılcılığa (rationalisme, usçuluk) (Empirisme. Terimi, merhum Akif, «sırf göreneğe dayanan sistem» diye tercüme ederken, Bedia Akarsu «deneycilik», Orhan Hançerlioğlu da «görgücülük» kelimeleriyle karşılaşmışlardır. Akarsu, terimi şöyle tanımlıyor: «Bilgimizin biricik kaynağının deney olduğunu savunan bilgi öğretisi.» Hançerlioğlu da, «deney» kelimesinin önüne «gör-güsel» eklemelini yaparak aşağı yukarı aynı tanımları veriyor. Hançerlioğlu'nun terime ilişkin

açıklamalarının bir bölümü de şöyle: «**Görgücülük, birçok yanlışlarına rağmen, felsefe alanında temel öğretilerden biridir. Çünkü felsefenin temel sorunu üstünde yan tutar, özdekçi bir anlayışa dayanır ve bilimsel bilgi kuramının gelişmesinde katkı olmuştur. Bilginin görgülere dayandığı savı, ustan ve doğuştan olmadığı anlamını içerir. Bu bakımdan görgücülük, usçuluğa ve doğuştancılığa karşıt bir düşünce akımıdır.**» (O. Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi, O, 1, S. 246)

Rationalisme, Akliye, akılcılık, usçuluk, Bedia Akarsu'nun tanımlamasıyla, «**Us bilgisine dayanan, doğruluğun ölçütünü duyularda değil, düşünmede ve tümdengelimli çıkarımlarda bulan öğretilerin genel adı,**» (Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü.) dayanan vehim ve sapkınlıkla dolu bütün sistemlere son vermiş ve yalnız kendi isteklerini, yalnız kendi kişisel ihtiyaçlarını tatmin etmek için kendilerine insanüstü bir kudret atfederek bununla insanlar arasında siyasal, toplumsal ve ahlaki bir otorite temin etmek isteyen bütün hayali egemenlikleri saltanat tahtından kesin olarak indirmiştir.

Sözün kısası, egemenlik kavramı hakkındaki anlayışların en sağlamını ortaya koyan, ona en gerçek anlamını, en gerçek mahiyetini veren İslam'dır. Evet, İslam, insana şunu öğretmiştir: Egemenlik demek, ancak Şeriatın, yani ahlaki hakikat ve toplumsal adaletin doğal gözeticisi olan bu ilahi kudretin ve sonuç olarak bilimin, akıl ve hikmetin egemenliği demektir. İşte İslam, insanlara bu gerçeği göstererek egemenliğin, zor ve şiddetten doğan, gâsıb ve yalancı bir kudretin bencil amaçlarına hizmet için icat edilen zalim bir kudretten ibaret olduğu yolundaki inanca kesin biçimde son vermiştir.

Yukarıdan beri söylediklerimizden, şu gerçek, tam bir açıklıkla kendini gösteriyor: Şeriatın doğa-üstü hiçbir mahiyeti yoktur. Bu nedenle o, birçoklarının iddia ettiği gibi ne ruhanî ne de ruhbanidir. Tam tersine, bütün diğer doğal yasalar gibi tamamıyla fitrîdir, doğaldır. Eğer İslam, mutlak ve en mükemmel bir saygı ile itaate boyun eğişe hak kazanıyorsa, bu, başka bir şeyden değil, kendisinin mutlak gerçek olmasından, insanın ahlaki ve toplumsal mutluluğunun ancak bu gerçekle kaim olmasındandır. Ayrıca, benzerinin tasavvur edilmesi mümkün olmayan bu en değerli gerçeğin Peygamber tarafından bize tebliğ edilmediği varsayıldığı takdirde, insanın ona ulaşmasının, onu tanımasının kesinlikle mümkün olmamasından ileri gelmektedir.

Bundan başka, ihsan düşüncesini doğal evriminden alıkoymak suretiyle mefluç bırakan bencil ve iddialı rasyonalizmin kuruntu ve sapkınlığından çok geç olmadan insanlığı kurtaran da Şeriat olmuştur. İslam ayrıca, insan düşüncesi alanında da ahlak ve toplumsal yapı alanında ortaya koyduğu kadar kurtarıcı ve kesin bir devrim gerçekleştirmiştir.

Evet, İslam'dan doğan yeni ruh ve yeni düşünce sayesinde ki insan, bütün manevi melekelerini, bütün gözlem ve düşünme yeteneklerini tam bir özgürlük içinde geliştirmeyi başarmıştır. Bu başarı, onu deney yöntemini bulmaya ve İslam dünyasında, bütün insanlık dünyasının ebediyen övünme vesilesi olacak kadar büyük birçok düşünürün, birçok bilginin ortaya çıkmasını sağlayan çağdaş bilimlere ortaya çıkarmaya sevk etti.

Şeriatın doğa-üstü bir şey olduğuna ve ona kayıtsız şartsız boyun eğenlerin aşırı bir bağınazlığa yakalandıklarına kail olma hatası şundan ileri geliyor: Bizler, Şeriatın ihtiva ettiği gerçekleri, diğer doğal yasaları kavrayabilmek için başvurduğumuz yöntem ve araçlarla idrak etmiş, kavramış değiliz. Yani, bu gerçekler insanın gözlemlerinin ve akıl yürütmelerinin ürünü olmayıp Tanrı tarafından Peygamber aracılığı ile bildirilmiştir. Evet, bu gerçekler, bizim gözlem ve akıl yürütmelerimizden doğmuş değildir. Bununla birlikte, tecrübelerimiz onları tamamıyla doğrular ve o gerçeklerin izin verdiği gözlem ve akıl yürütmeler, kendilerini onaylamakla sonuçlanır.

Şimdi, şöyle bir soru kendiliğinden hatıra geliyor: Acaba insana doğal fiziksel ve kimyasal yasaları kavratıran, idrak ettiren gözlem ve akıl yürütme melekeleri insana ahlaki ve toplumsal yasaları da keşfettirebilerek bir güçte midir? Öyle, ya, bu iki tür insanî malûmat arasında temelli bir fark görülüyor. Çünkü, fiziksel ve kimyasal yasalar, canlı-cansız bütün varlıkları ve bir varlık olması bakımından da insanı içeriyor. Bu nedenle tamamıyla «nesnel»dir. Ahlaki ve toplumsal yasalara gelince; bunlar ahlaki, bilinçli ve sosyal bir hayat yaşama kabiliyetine sahip bir varlık olması niteliğiyle yalnız insanla sınırlı kaldığı için duygusal, ruhsal ve bu nedenle de tamamıyla «öznel»dir. İnsan, kendi iradesine tabi olmayan ve gerek doğal eğilimlerinden gerek doğasının, karakterinin eksiklik veya mükemmelliğinden hiç etkilenmeyen, bağımsız olay ve olguları gerektiği kadar tarafsız ve bağımsız bir düşünce ile gözleme ve değerlendirme (muhakeme) yeteneğine sahiptir ve bunlardan birtakım gerçekler, hatta birtakım yasalar çıkarabilir. Bu, karşı çıkılması mümkün olmayan bir gerçektir. Buna karşılık ahlaki ve sosyal bir hayat yaşama kabiliyetine sahip bir varlık niteliğiyle insanı incelemeye, bundan da kendisinin saygı göstermeye, boyun eğmeye zorunlu olduğu ahlaki ve toplumsal yasalar çıkarmaya gelince; hangi şartlar içinde yapılırsa yapılsın, bütün insani gözlem ve akıl yürütmeler, gerçek ahlaki ve toplumsal yasaları keşfetmeye kesinlikle uygun olamaz. Çünkü bu gözlem ve akıl yürütmeler, onları yapanların eksikliklerinden ve mükemmel olmamalarından etkilenmekten kesinlikle kurtulamazlar. İnsanın bu konudaki doğuştan kabiliyetsizliğine bir kanıt istenirse, bunun en çarpıcı kanıtı Batı'nın uygar uluslarıdır. Evet, Batılıların diğer doğal yasalara ilişkin bilgi ve kavrayışları bugün tarihin hiçbir döneminde görülemeyecek kadar yükselmiş iken; aynı uluslar, doğal ahlaki ve toplumsal yasalara karşı şaşkınlık verici bir bilgisizlik içinde bulunuyorlar,

Aşağıda görüleceği üzere, bu bilgisizlik, kendilerine çok pahalıya mal oluyor, O halde, Peygamber kendilerine haber vermemiş olsaydı, insanlar, beşeri mutluluğun ancak kendisiyle mümkün olduğu doğal ahlaki ve toplumsal yasaları tanıma başarısını hiçbir zaman gösteremeyeceklerdi. İşte, sırf insanın bu doğuştan yeteneksizliğinden dolayıdır ki, Peygamber bizlere bu yasaları tebliğ ediyor ve diğer doğal yasaları kendi çabalarımızla, kendi araçlarımızla bulmak, keşfetmek görevini bizzat bize bırakıyor. Bu hususta yalnız beşikten mezara kadar bilim isteğinde bulunmamızı öğütlemekle yetiniyor. Bir de Müslümanın en birinci görevinin, gücünün elverdiği ölçüde bilgi kazanmaktan ibaret olduğunu; yine, Müslümanın yasal malı olması bakımından **“hikmeti nerede bulursa almakta tereddüt etmemesi”** ve bilim öğrenmek için gerekirse Çin’e kadar gidilmesi lazım geleceğini bildiriyor.

Peygamberin bütün bu öğüt ve buyruklarından, hiç kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde şu sonuç ortaya çıkıyor: Şeriat, fiziksel bilimlere müstesna bir önem, saygın bir mevki vermiş ve bu bilimleri insan mutluluğunun temel etkenlerinden birisi olarak kabul etmiştir.

Sözün kısası, İslam’ın verdiği toplumsal ders, bizlere, doğal bir İslam toplumunun; yani doğal ahlaki ve toplumsal yasalara uygun olan bir toplumun Şeriatın mutlak egemenliği ilkesine dayanan bir toplumdan başka bir şey olmadığını öğretmekten ibaret olmaktadır. Bir de bizlere şunu öğretiyor: **En mutlu insan toplumu, ahlaki ve toplumsal yasaları ve doğal fiziksel yasaları en iyi anlayıp en iyi uygulayan, diğer bir deyişle ilahi iradeye en iyi biçimde boyun eğmesini, itaat etmesini bilen toplumdur.** Yine, şunu da anlatıyor ki, yalnız başına ahlaki ve toplumsal yasaların temin ettiği insan mutluluğu gerçek ve sabit bile olsa, maddi yönü eksik olması bakımından yeterli değildir. Bunun yanında, tek başına fiziksel yasalara ilişkin bilimlerin doğuracağı maddi refah ve mutluluk da hem toplumsal refah ve mutluluktan hem de manevi zevklerden mahrumdur,

ULUSAL EGEMENLİK

Toplumsal bir organizasyon olarak İslami düşüncenin apaçık üstünlüğüne karşın, içinde bulunduğumuz dönemde Müslüman zihniyetinin (mantalite) söz konusu organizasyonun dayandığı Şeriatın egemenliği ilkesine sırt çevirip mutlak kadir ve sorumlu tutulamaz (layüs’el) ulusal egemenlik ilkesini tercih etmesi fahiş bir hatadır. Her ne kadar ulusal egemenlik dünün bir gelişmesiye ve bu gelişmenin asla zeval bulmayacağı, sona ermeyeceği sanılmaktaysa da bu ilkenin hedefine ulaştığı, hiçbir yerde görülmemiştir. Batı toplumunun maddi refah ve gücünden gözleri kamaşmış ve sayıları gittikçe artan Müslüman **«aydınlar»**, kendileri için sınırsız bir hayranlık konusu olan Batı’nın bu üstünlüğünü ulusal egemenlik ilkesinin mucizevi bir sonucu olarak görmek istemişlerdir. Bu aydınlar, bu ilkenin bazı Müslüman ülkeler tarafından

benimsenmiş olması -ama yalnızca biçimsel olarak, çünkü uygulaması tamamen yapay kalmıştır- ile, Şeriatın Müslüman yöneticiler için bir ilham kaynağı ve ölçü olma vasfını gittikçe yitireceğini ummuşlardır. Böyle mutlak karakterli bir ulusal egemenlik kavramı, Batı'da kendisinden önce gelen diğer bütün egemenlik kavramları gibi yanlıştır. Bu kavram, halkın kendi iktidar ve yetkisine dayanarak, kendisi hakkında nihai kararı verebilme şeklindeki hayali bir hakka dayanır. Yani halk, iktidarlarını, güçlerini, yapıp ettiklerinden sorulamaz, sorumlu tutulamaz (layüs'el) oluşlarını ve yanılmaz egemenliklerini bizzat koyan ve iddia eden sabık efendileri Kilise ve Krallık gibi bir hakka sahip olacaktır. Bu egemenliğin temelinde daima aynı ilkeyi, «**kuvvet**» ilkesini buluruz. Sonuç, toplumsal husumetlerin zehirleyici bir durum kazanmasına ve sosyal dayanışmanın yok olmasına neden olan sonu gelmez bir iktidar mücadelesidir. Dolayısıyla, böylesi bir egemenlik, vahşi bir kuvvet tarafından zorla elde edilmiş bir imtiyazdan ibaret kalacaktır. Bu egemenlikler, bizzat kendi tabiatlarındaki manevi değerlerin prestiji nedeniyle yaptırım gücü kazanmış ilkeler değildir. Bu egemenlik biçiminin temsil ettiği şey gasptır, daha doğrusu zulümdür. Gerçek şudur ki, gerçek egemenlik tamamıyla bir görevin, bir yükümlülüğün yerine getirilmesinden kaynaklanır. O, yerine getirilmiş görevin bir ödülüdür. Aksi takdirde, gasp ve zulümden başka bir şey olmayacaktır.

İnsanlar genellikle, Ademoğlunun dünyaya bir dizi doğal hakka sahip olarak geldiğini ve özgür olmanın da bu haklar içinde yer aldığını öne sürerek liberalizme bir hüccet sağladıklarını sapıyorlar. Bundan daha yanlış, hatta şunu da ilave edebilirim ki, bundan daha anti-liberal bir şey olamaz. İnsanın hiçbir doğal hakkı yoktur. İnsan yalnızca çevresine intibak melekesiyle doğaya tasarruf eder; yani, maddi ve manevi (ahlaki) bünyesinin bağlı bulunduğu doğal yasaları gözleme, kavrama ve onlara uygunluk sağlama yeteneğiyle, diğer bir deyişle, görevini yerine getirmek suretiyle doğaya malik olur. Görevini yaparak yücelme hakkını kazanır; ahlaki ve toplumsal görev ve sorumluluklarını yerine getirerek belli ölçüde bir özgürlüğe hak kazanır. Bu özgürlüğün değeri, onun yerine getirdiği görevlerin doğasında bulunan ahlaki ve toplumsal değerler ile, uymakla yükümlü bulunduğu sistem tarafından kesin biçimde tayin edilmiştir. İslam'ın Şeriat vasıtasıyla insanın yalnızca asli görevlerini bildirmesinin, öğretmesinin nedeni budur. Bu görevlerin tam olarak yerine getirilmesi onu esenlikte tutacak ve sonuç olarak insan, mükemmel ve sonsuz bir mutluluğu tatma hakkını kazanacaktır. Yanlış bir ilkenin evriminden doğmuş bulunan ulusal egemenlik, aynı evrimin sürmesi sonucu, kendinden önceki egemenlikler gibi ortadan kalkmaya mahkumdur. Şu da var ki, ulusal irade davası güden insanlar gerçekte ulus çoğunluğunun iradesinden başka bir şey kastetmiyorlar. Ancak bu durumda, doğal olarak, ulusun yansı bir oy fark attığı takdirde çoğunluk sağlanmış olacaktır. Yani, pek zayıf bir

çoğunluğun iradesi, çok güçlü bir azınlığınkinin hilafına olmakta; bir azınlık nerdeyse bir çoğunluğa eşit olabilmektedir. Dolayısıyla, ulusal egemenlik ilkesi çoğunluğa, azınlık üzerine kendi iradesini empoze etme hakkının tanınmasıdır. Bu irade, her konuda yasa yerini tutmaktadır. Bu iradenin kararları temyiz edilemez. Netice itibariyle mutlak bir iradedir ve yalnızca sayı üstünlüğü ile sağlanır. Sık sık tersi gözlenmesine karşın, yapay bir üstünlük olmadığı iddia edilen bu üstünlüğün, bu üstünlüğe dayalı iradenin ilhamını gerçek ve hikmetten alan irade ile hemen hiçbir benzerliği yoktur. Geçmiş yüzyıllarda aynı hakkın aristokrat ve ruhban azınlığa ait olduğunu -ki onlar istek ve iradelerinde suistimallere başvurmalarından ötürü yenilmemişlerdi- hatırladığımızda, ulusal iradenin egemenliğinin çoğunluğun azınlıktan aldığı bir intikamdan başka bir şey olmadığını teslim etmemiz gerekir. Tıpkı kendisinin bir intikamın ürünü olması gibi, yeni bazı intikamlara dönüşümlü olarak yol açacak olan bir intikam.

Gerçek biçimde ifadesini bulan bir ulusal iradenin değerini bilmemek yahut küçümsemek yahut da bireylerin iradelerinin toplamını temsil ettiğini inkâr etmek densizlik olur. Çünkü, bu iradeler toplamı, görev ve yetkilerin yerine getirilmesi demek olan toplumsal bilincin hassas bir biçimde tezahürünü şekillendirir. Dolayısıyla, bir değer ve takdir ölçüsü olarak kabul etmek gerekmektedir. Ancak, oyların, görüşlerin ifadesini bulmasına olan büyük saygımıza karşılık, asla unutulmaması gereken bir şey vardır ki, o da dünyada toplumsal olay adına vuku bulan her şeyin tıpkı fiziksel olaylar gibi doğal yasalara boyun eğdiğiidir. Yani, her insana ait irade, hangi alanda olursa olsun, o alanları yöneten yasalarla ve netice itibariyle insan iradesinin söz konusu yasaların gerekleriyle uyum içinde olmasını sağlayan hikmetle yönlendirilmelidir. Eğer ulusal irade, fiziksel alanda egemen ve mutlak kadir değilse ve bu alanı yöneten yasaların gereklerine uymak zorundaysa, onun toplumsal ve ahlaki alanda egemen ve mutlak kadir olduğu iddiasında da bulunulamaz. O da diğerleri gibi, doğal yasalara riayet etmek zorundadır. Ancak, bu yasaların gözlem ve akıl yürütmeler yoluyla belirlenmesi, tayin edilmesi mümkün olmadığına göre, Şeriatın egemenliğine inanılması; ulusal egemenliğin ise ikincil (tali) bir yer işgal etmesi bir zorunluluktur.

İSLAM HUKUKUNUN

EGEMENLİĞİ İLKESİNİN SONUÇLARI

Şeriatın egemenliği (Bu ilkenin hukuk devleti kuramı çerçevesindeki karşılığı «**hukukun üstünlüğü**» ilkesidir. Yazar, İslam toplumundaki siyasal kurum ve kuramlardan söz ettiği için İslam hukukunun özel terimi olan «**Şeriat**»ı kullanmak zorundadır. (N.A.Ö.)) ilkesinin sonuçları esaslı bir önem taşımaktadır. Çünkü bunlar, kendini mevcut diğer toplumlardan çok açık bir şekilde ayıran yeni temeller üzerine kurulmuş ve büsbütün yeni bir toplum oluşturmuştur. İslam'ın toplumsal yapı üzerinde gerçekleştirdiği iş, kelimelerin en doğal anlam ve ruhuyla adalet

ve özgürlük temellerine dayalı bir toplumsal düzen kurmuş olmasından ibarettir, öyle bir toplumsal düzen ki, sınıf ve parti rekabetleri kesin biçimde sürülüp çıkarılmış, özgürlüğe ve eşitliğe karşı hiçbir tepki yükselmemiş, bunun neticesi olarak insani dayanışmayı en gerçek ve samimi bir şekilde tanımış, bu dayanışma bir kavimden diğer kavme kol atarak, aralarında o eşi görülmemiş «**İslam kardeşliği**»ni tesis etmiş, dünyanın değişik bölgelerinde, çeşitli kıtalarında yaşayan muhtelif ırklara mensup dörtüzyüz milyona yakın bütün bir dünyayı büyük bir İslam ailesi halinde birleştirmiştir. İslam, bundan başka, İslam kavimlerini öyle ortak ve sabit bir ideale donatmıştır ki, bu ideal onların sürekli evrimini öngörmekte, emretmektedir. Bu sayededir ki, binüçyüz yıldan fazla bir zamandan beri, bütün İslam kavimleri gerek güçlü ve üstün dönemlerinde gerek çöküş zamanlarında, Şeriatın emir ve öğütlerine uygun hareket etmekten, ona canla-başla hizmet etmekten başka bir amaç beslemediler. Kendi esenliklerini yalnız ondan beklediler ve bu esenliğin gerçekleşmesini, yalnız onun yüksek gerçeklerine boyun eğmeye bağlı gördüler. İslam'ın toplumsal yapı üzerindeki fiili etkileri, devlete o zamana kadar görülmemiş öyle bir mevki ve nüfuz kazandırdı ki, bu mevki ve nüfuz devletin hem korku verici (heybetli), hem sevimli hem de saygın görülmesini sağladı.

Evet, devlet kendini sevdirdi. Çünkü o, Şeriata hizmet etmek, ona saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla, yine Şeriatın doğmuştu. Çünkü, bu şekilde, hiç söz götürmeyecek öyle bir yasallık, meşruiyet kazanmış bulunuyordu ki, bu yasallık, kendim her türlü gasp ve tahakküm kuşkularının üstünde tutuyordu, Korku verici ve saygın olmasına gelince; bu da her türlü yanlış ve eksiklikten arınmış olun kutsal kaynağından aldığı külli kudretten; bir de kendisinin ahlaki ve toplumsal gerçeklerin ilkesi olmasından ileri geliyordu. Hatta, kendi adına yapılan bütün yolsuzluklar ne onun gözlerdeki mevkiini ne de ruhlara vermiş olduğu güveni kesinlikle sarsamadı.

İslam kavimleri şu kanıyı her zaman muhafaza etmişlerdir: Gerek adaletsizlik gerek zorbalık ve baskıcılık bunların ne devletlerinde ne yasalarında ve ne de kurumlarındadır. Fakat bunlar, yalnızca kudreti ellerine geçirerek yasa adına hareket ettiklerini iddia eden kişilerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Müslümanlar, Şeriat tarafından tesis edilen devletin yasallığına (meşruiyet) karşı ne itiraz etmeyi ne de hangi şekilde olursa olsun, devleti yıkmayı düşünmedikleri gibi, yapılan adaletsizliklere, yolsuzluklara son vermek için de işleri, devleti temsile ve yasaları uygulamaya en ehil kabul ettikleri ellere tevdi etmekten başka yol aramamışlardır. O halde, Şeriatın egemenliği ilkesi denilen bu mutlak gerçek, olaylarla öyle kesin ve görkemli bir şekilde kurulmuş bulunuyor; bu ilke, öyle bir toplumsal düzen oluşturuyor ki, insana bireysel ve toplumsal planda gerçek bir mutluluk temin etmek için mümkün olan şartların tümünü ihtiva ediyor. Öyle bir toplumsal düzen ki, o zamana kadar insanın kararları önüne dikilip onu tam bir

özgürlük içinde evrimden, gelişmekten alıkoyan binlerce engel, şaşkırtıcı bir biçimde devriliyor. Öyle bir toplumsal düzen ki, az bir zaman içinde ve hiç yoktan hayret verici bir uygarlık oluşturarak yüzyıllarca insanlığı bilimin, hikmetin ve adaletin bereketli nurlarıyla aydınlatıyor ve onu ahlaki, toplumsal ve maddi bakımdan benzeri görülmemiş bir mutluluk içinde yaşıyor.

ÇÖKÜŞ DÖNEMİ

İslam dünyası, İslam inançlarına her zaman bağlı olmasına, Şeriatsın egemenliğine daima boyun eğmiş olmasına, tıpkı görkemli dönemlerinde olduğu gibi dinin yüksek ilke ve buyruklarını bütün varlığıyla korumaya çalışmasına karşın, iki yüzyıla yakın bir zamandan beri İslam uygarlığı tam bir çöküş (inhitat) içinde bulunuyor. Eğer artık aynı nedenler aynı sonuçları doğurmuyorsa, bu, kesinlikle şundan ileri geliyor: İslam kavimleri, kendi İslâmî görevlerini eskisi gibi iyi anlayamamak ve yerine getirememek kabiliyetsizliğine düşmüşlerdir. Ben burada, konumuz olan çöküşün nedeni olarak öteden beri yaygın biçimde ileri sürülmekle birlikte, gerçek olmaktan çok uzak bulunan bir sürü tahmin ve hayalleri sıralamaktan sarfı nazar edeceğim. Yine, yorulmaksızın İslam'ın değerini düşürmek için uğraşan garazkarlarla da meşgul olmayacağım. Evet, İslam'ın bu ebedi düşmanları, asla başarılı olmamakla birlikte, her vasıtaya başvurarak şunu kanıtlamak ve kamuoyunu şuna ikna etmek için çalışıyorlar: **«İslam, yalnız Müslüman kavimlerin içinde buldukları çöküşün değil; İslam ilkelerine bağlı kalmayı sürdürdükçe, kendilerinin sürekli bir mahkûmiyet ve sefalet içinde kalmalarının da nedeni olacaktır.»**

Gerçi bunların iddialarının tersinin doğruluğunu ispat etmek en kolay bir şeydir; fakat, yanlışlarından ve tarafgirliklerinden hiçbir fedakarlıkta bulunmamaya niyet etmiş olan bu gibi insanlarla tartışmaya girişmek doğru bir hareket değildir. Bu nedenle ben, o manası anlaşılmayan tahminlerle uğraşmaksızın yoluma devam edecek ye İslam dünyasına isabet ederek uygarlığını çöküşe uğratan yeteneksizliğin mahiyetini belirlemeye çalışacağım. Bu çaba, hem bu çöküşün doğasını, niteliğini tanımamıza izin verecek, hem de bize, çözüm yollarım gösterecektir.

Bu çöküş neden ibarettir? Müslüman kavimlerin eskisi kadar gereği gibi yerine, getiremedikleri İslami görevleri hangileridir?

İşte ortaya konulması ve cevap verilmesi gereken iki soru.

Müslümanlar arasında hiçbir sınıf ye zümre rekabeti görülmez, kavimler arasında hiçbir mücadele ortaya çıkmaz ve tam tersine, İslam kardeşliği, her zamankinden daha sağlam tecelliler gösterirken; sözün kısası, Şeriatin egemenliği, kendi nüfuz ve mevkiini muhafaza eder ve kalplere ilham etmek zorunda olduğu saygı ve güven duygularını -ki bunlar olmadıkça bu

egemenliğin şiddet ve baskıdan başka bir anlamı kalmaz- her türlü lekeden uzak bir şekilde koruyup dururken, acaba İslam'ın özgürlük, eşitlik ve dayanışma esaslarının İslam toplumundan kalktığı biçiminde bir iddiada bulunmak haklı olabilir mi? Şüphe yoktur ki, bu hususta, İslam kavimleri, içinde buldukları çöküş durumuna rağmen, Batı kavimlerinden daha şanslılardır. Çünkü Batı'da sınıf ve zümre kinleri, uluslararası düşmanlıklar eskisinden daha şiddetli bir durum kazanmıştır. Üstelik orada devlet yaralanmış, itibardan düşmüş ve bu nedenle, halka ne gereği kadar güven ne de saygı duygusu verebiliyor. Bununla birlikte, ekonomik şartlan yönünden bu iki dünya aynı durumda değildirler. Bu açıdan yapılacak bir karşılaştırmanın sonucu tamamıyla Batı kavimlerinin lehine çıkar. Denebilir ki, biz ekonomik açıdan ne kadar mefluç, maddiyat bakımından ne derecelerde sefalette isek, onlar bu yönlerden o kadar güçlü, o kadar müreffehlerdir.

Bu bakış açısından, şüphe yoktur ki, İslam kavimleri acınacak durumdadırlar ve Batı kavimlerinden öğrenecek pek çok şeyleri olduğu gibi, bu konuda onlara ne kadar imrenseler hakları vardır. O halde, hiç şüphe yoktur ki, İslam dünyasının çöküşü, maddi şartlarının düşmesinden ileri gelmiştir. Bu düşme, İslam dünyasını Batı kavimlerinin saldırılarına karşı bağımsızlığını savunmaya güç yetiremeyecek, onun tahakkümü altına düşmekten kendini kurtaramayacak kadar zayıf bir duruma getirmiştir. Fakat İslam dünyası, bu şekilde esaretin bütün felaketlerini, bütün zilletlerini tanımış olmakla birlikte bunlar, kendisine dini hakkındaki sağlam imanı kaybettirememiş, ekonomik ve siyasal varlığını harap ettiği halde, toplumsal varlığını hiçbir şekilde mahvedememiştir. Maddi güç ve mutluluğun, doğada var olan ve insana tahsis edilen sonsuz nimetlerden istifade yolunu bilenlere has olduğu ve bu nimetlerden istifade edebilmek için doğayı yöneten yasalarla o yasalardan çıkan bilimlere tanımak gerektiği kabul edilince, zorunlu olarak, Müslümanların çöküşü, İslam kavimlerinin bu yasalar ve bu bilimler konusundaki bilgisizliklerinden başka bir şeye bağlanamaz.

Burada hemen hatırlatmalıyız ki, Peygamberimiz bize İslam'ın başına gelebilecek felaketlerin en müthişinin bilgisizlik, cehalet olduğunu haber vermişti. Gerçi bu çöküş İslam dünyası için büyük bir felakettir; fakat, bunun öldürücü olmadığını söyleyerek bir dereceye kadar avunabiliriz. Gerçekten de bu çöküş ne ahlakidir ne de toplumsaldır; ama ekonomiktir. Bu nedenle maddidir ve telafi edilmesi mümkündür. Kaldı ki Müslüman kavimlerin tarihi, İslam dünyasının çöküşü konusunda söylenen sözleri en açık biçimde doğrulamaktadır. Gerçekten de bu bize bildiriyor ki, İslam dünyasının çöküşü, dinin bütün ruhbanı veya ruhani anlayışlara kesin biçimde karşı olmasına rağmen, İslam kavimleri arasında hayata hiçbir faydası olmayan gayri müsbet birtakım bilimlerin ortaya çıkmasıyla birlikte başlıyor. İşte bu bilimler, ne yazık ki,

«Peygamberin bizlere hiç durmaksızın bilim ve bilgiyi araştırmamız hakkındaki kesin emirleri, yalnız şeriatın ihtiva ettiği birtakım gerçeklerin incelenmesiyle sınırlıdır; yoksa, bundan başka hiçbir hedefi yoktur» şeklinde bir inancın yayılmasına neden oldu. Peygamberimizin öğütlerini bu şekilde yorumlamak, kuşkusuz büyük bir yanlış. Çünkü Peygamberimiz, Şeriat vasıtasıyla ahlaki ve toplumsal bütün gerçekleri bize öğrettikten sonra, çok müstesna bir ısrarla da sürekli daha fazla bilim öğrenmeyi, daha fazla bilgi kazanmayı öğütlüyor. Diniimizin değerini ancak bilim ve bilgi vasıtası ile daha iyi anlayacağımızı ve Şeriatı yine o vasıtalarla daha güzel uygulayabileceğimizi bize hatırlatıp duruyor. Bu nedenle, bundan şu anlamın anlaşılması gerekir: Kesin ve sürekli bir niyet ve çalışma ile doğanın sırlarını keşfetmeyi başarmak ve bu yolla doğanın insanlar için sakladığı sonsuz iyilik ve yararlardan istifade etmek ve böylece Şeriatın garanti altına aldığı ahlaki ve toplumsal mutlulukla uyumlu maddi bir mutluluk temin etmek gerekir.

Üzülerek söyleyelim ki, bu yanlış, kendisini doğuran ulemanın etkinliği yüzünden yaygınlık ve güç kazanarak az zamanda bütün İslam dünyasına egemen oldu. İşte, aynı cinsten bütün bilimler gibi haliyle zararlı olan bu skolastik nedeniyledir ki, İslâm dünyası git gide doğayı inceleme ve araştırma görevine karşı ilgisiz kalmaya başladı. Sonunda doğal ve fiziksel bilimlerle uğraşmayı bütünüyle savsaklayacak bir duruma geldi. İşte bu yolla İslam kavimleri gerek refah içinde yaşamak, gerek bağımsızlıklarını savunabilmek hususunda muhtaç oldukları maddi mutluluk ve gücü temin etme kabiliyetinden yavaş yavaş uzaklaştılar ve sonuç olarak, kendi elleriyle ekonomik ve siyasal mahrumiyetlerini hazırlamış oldular. Müslüman kavimlerin, bir taraftan, kaybedilen şeyleri telafi etmek amacıyla harcadıkları çabaların sürekli hüsrarla sonuçlanması, diğer taraftan, Batı dünyası ile ilişki ve temaslarının günden güne ilerlemesi, nihayet İslam dünyasında, şer'i tekliflerin kendi maddi gelişmelerine, ilerlemelerine tamamıyla karşı olduğu kanaatini ortaya çıkardı. İşte, yanlış olduğu kadar kötü de olan bu kanaate kapıldıkları içindir ki, Müslümanların bir kısmı, kendi maddi mutluluklarını ahlaki ve toplumsal mutlulukları yolunda feda etmekle, diğer bir deyişle, maddi refahlarının ileri sürdüğü teklifleri, Şeriatın teklifleri uğrunda ihmal etmekle yükümlü olduklarını sandıkları halde, diğer bir kısmı da tam tersine, kendi maddi yükselmeleri yolunda Şeriatın isteklerinden vazgeçmek suretiyle daha akılcı bir harekette bulduklarına kail oldular.

Birinci kısım içinde bulunanlar, tuttıkları bu yolu izleyerek muhteşem, fakat henüz uzak olan bir geçmişi ihya edeceklerini, dirilteceklerini umuyorlardı. Oysa ötekiler, İslam dünyasının yükselmesine karşı, yegâne engel kabul etlikleri Şeriatı egemenlik tahtından indirmediği müddetinde, güçlü ve büsbütün yeni bir toplum oluşturabilecekleri umudunda değillerdi. İşte İslam

dünyasında ilk olarak Batılılaşma arzusu bu şekilde başladı. Gerçi İslam toplumunun Batılılaşmasına taraftar olanlar, hiçbir zaman, çok önemsiz bir azınlığın üstüne çıkamamışlardır; fakat, bu azınlık, aydın ve düşünür kesimin çoğunluğunu temsil etmeye ve İslam dünyasına egemen olan Batıların kendilerini arkalamaları ve bu hususta cömertçe desteklemeleri sayesinde İslam toplumunun mukadderatı üzerinde ciddi biçimde etkili olmaya başladı. Evet, İslam dünyasındaki aydın ve düşünür kesimlerin çoğunluğu Batılılaşmaya taraftar oldular. Çünkü bu kesimdeki insanlar ya tamamen Batı merkezlerinde öğrenim görmüşler, ya da ülkelerinde Batı propagandasının vücuda getirdiği birtakım kuramlarda okumuşlardır ki, bu kuramların İslam dünyasını sonsuza kadar kendi siyasal ve ekonomik tahakkümünden kurtulmalarını engellemek için, Batı'nın manevi ve ruhi egemenliklerini kurmaktan başka bir amaç peşinde olmadığı ortadadır. Bu şartlar içinde yetişmiş olan düşünürlerimiz gerek dinlerini gerek o dinin kendilerine öğretmiş olduğu ahlaki ve toplumsal gerçekleri düşünürken, çaresiz, az çok Batılılaşmış bir kafa ile düşünerek hükümlerini ona göre veriyorlar ve bu nedenle, dinlerine olan güvenlerini, dinin ahlaki ve toplumsal ilkelerinin mükemmelliği hakkındaki imanlarını kaybediyorlar. Onlara karşı nefretle dolu bir ilgisizlik, hatta bazan şiddetli bir düşmanlık gösteriyorlar. Öyle ama, bu Batılılaşmış kafalar, ne yazık ki, çaresini bulmak istedikleri hastalığın ne doğasını ne niteliğini hiç bir zaman gerektiği ölçüde anlayamadıkları gibi, yükselmesini sağlamak için boş yere uğraşıp durdukları toplumu da, ne yazık ki öğrenememiş, tanıyamamışlardır. İşte bunun içindir ki, o kafalar, İslam dünyasının zaten çok kararsız, istikrarsız olan durumunu büsbütün karıştırmaktan ve toplum vicdanını kendi vicdanları gibi bulandırmaktan başka bir şey başaramadılar. Demin işaret ettiğim skolastik bilimlerin saptırdığı ve mahkûm ettiği Şeriat taraftarlarına gelince; bunlar da İslam dünyasını düşmüş olduğu çöküşten kurtarmak konusunda ötekilerden fazla bir başarı gösteremediler. Bununla birlikte, bu sonrakiler sayesinde ki, İslam dünyası, Şeriatı incelemekten, düşünmekten, yorumlamaktan, kısaca, Şeriatın gerçekleriyle beslenip Şeriatın bütün düşüncelerini, bütün kalbini ve bütün ruhunu koruma çabalarından tamamıyla uzak kalmamıştır. İslam dünyası, bu yolla, kendisi için doğrudan doğruya Şeriat üzerine kurulmuş bir bilim tesis etmiştir ki, bir Müslüman gözlem ve karşılaştırmalarını, mukayeselerini ancak bu bilimle yürütür, hükmünü yine bu bilimle verir. Evet, bu öyle bir bilimdir ki, amacı, bütün manevi varlığının tezahürlerinde insana Şeriate uygun hareket etmeyi öğretmekten ve onun bütün emirlerini uygulamaya koydurmaktan başka bir şey değildir. «Fıkıh» adıyla tanınan ve sırf İslam'a özgü olan bu bilim, hiç şüphe yoktur ki, ahlaki ve toplumsal bilimler sahasında insan düşüncesinin vücuda getirebildiği en önemli ve en mükemmel bir kurumdur. Fiziksel bilimler alanında deney yöntemi ne ise, ahlaki ve toplumsal alanda fıkıh da odur.

Fıkıh sayesinde ki, İslam dünyası, aradan yüzyıllar geçmiş, yabancı egemenliği altında binlerce değişimin saldırısına (uğramışken, hala kendi İslâmî anlayışlarını, İslami ilkelerini, geleneklerini, kendi ruhlarını ve ideallerini bütün temizlik ve saflığıyla muhafaza ediyor. Onun sayesinde ki, onarılması ve giderilmesi mümkün olmayan ahlaki ve toplumsal çöküşe hiçbir zaman kendini kaptırmıyor. Şimdi, İslam dünyasının yakalanmış olduğu hastalık gereği gibi bilindikten, onu doğuran nedenler anlaşıldıktan sonra tedavisi için başvurulacak vasıtalar artık kendiliğinden ortaya çıkar. Gerçekten de tam bir açıklıkla görülüyor ki, İslam dünyasının derdinin çaresi, kendisinde bulunmayan ve bulunmaması çöküşünün yegâne sebebinin teşkil eden bilim ve tekniği zaman geçirmeden elde etmesinden ibarettir. Bu bilim ve teknik, bugün Avrupa'dadır. O halde, bizim için yapılacak iş açıktır: Bu bilim ve tekniği Avrupalılardan öğrenmek. Evet gerek unutmuş olduğumuz deney yöntemini gerek cahili bulunduğumuz yeni teknikleri tahsil etmek. Hem, bu şekilde hareket edersek, bilim öğrenmek için gerektiğinde Çin'e kadar gitmek zorunda bulunduğu muzuzu bizlere bildiren Peygamberimizin emrini de yerine getirmiş oluruz. Fakat, şunu da hakkıyla takdir etmek gerekir ki, bizim Avrupalılardan alacağımız şey, yalnız bununla sınırlıdır. Çünkü İslam dünyasının çöküşünü durduracak yegâne vasıtanın bundan ibaret olduğu söz götürmez bir gerçektir. Yoksa, sözlerimizden Batı kavimlerinin ekonomik ilkelerini, emek ve sermaye kurumlarına ilişkin sistemlerini ve bunlar ayasındaki ilişkileri, tıpkı orada olduğu gibi kabule taraftar olmak anlamı anlaşılmamalıdır. Tam tersine, en ilkel bir sağduyu (basiret) bile bize, İslam'ın temel ilkelerine az veya çok muhalif olması itibarıyla bizim, Batı'nın bu saydığımız şeylerini kabulden son derece sakınmamızın zorunlu olduğu gerçeğini bildirir. O halde, bütün organizasyonumuzu, bütün ekonomik sistemimizi Şeriatın sırf hikmet olan ruhuyla uyumlu bir şekilde yeniden kurmak için dünyada kendisine başvuracağımız yegâne bir merci varsa, o da yalnız fikihtir. Çünkü ancak bu sayededir ki, organizasyon ve sistemlerimiz Batı kavimlerinin organizasyon ve sistemlerinde görülen ve toplumsal sistemlerinden, yapılarından kaynaklanan eksiklik ve yanlışlardan uzak olabilir.

İhtimal ki, bu satırlar, bizim Batılılaşmış aydınlarımızın hoşuna gitmeyecektir. Fakat onların bu husustaki yargıları ne olursa olsun, şu gerçeği asla sarsmaz: Kendilerinin Batı'yı alkışlamaları, ne gereği kadar derinleştirilmiş bir inceleme-araştırmanın sonucudur, ne de ciddi bir karşılaştırmaya dayanmaktadır. Bu nedenle genellikle doğru ve temelli değildir. Onların Batı kavimlerinin özellikle toplumsal sistemlerine karşı gösterdikleri takdir, sırf bu kavimlerin elde etmesini bildikleri maddi mutluluk yüzündendir, Nitekim, İslam'ın toplumsal sistemine ve bunun sonucu olarak İslam'ın o denli takdire değer olan bütün toplumsal kurumlarına karşı bu derece açık bir şekilde gösterdikleri nefretin bedeni de İslam kavimlerinin yaşadığı maddi şartların

kötülüğüdür. Bir toplumun maddi refahı, daima bireysel faaliyetlerin bir sonucu olduğuna göre, bu refah, o toplumun bilimsel ve teknik bilgilerine dayanır. Bu nedenle, o toplumun toplumsal sisteminin üstünlüğü hakkında da yeterli bir delil teşkil edemez.

Demek ki, Batıcıları böylesi yanlışlara düşüren neden, kendilerinin Batılılaşmış olmaları ve dolayısıyla, maddi zevklere karşı tutulmuş oldukları aşın bir düşkünlükten başka bir şey değildir.

BATI TOPLUMLARI

Batı toplumlarının, ortaya çıktıkları günden bugüne kadar geçirmiş oldukları evrimi izlersek, orada, önce Kilisenin ruhani nüfuzunun hâkim kesildiğini, peşi sıra bu egemenliğin, Krallığın maddi kudretine mahkum olduğunu görürüz. Yine görürüz ki, bu sonraki egemenlik de burjuva sınıfının refah ve zenginliğiyle kendini gösteren, temeyyüz eden bir demokrasi yönetimini meydana getirmiştir. İşte, bencil ve maneviyatla ilgilerini asgariye indirmiş bir sanayici burjuva sınıfının bu debdebe ve zenginliği yüzündendir ki, Batı kavimlerinin son evrim döneminde, ahlaki ve toplumsal nitelikli konuların zararına olarak, ekonomik konular müstesna bir önem kazandı. Oysa, ihsanın gerçek mutluluğu açısından bakıldığında, öncekiler; yani ahlaki ve toplumsal konular daha önemli idi. Bu durum, onların bu evrim aşamasını çok özel bir nitelikle damgaladı. Netice ise şu oldu; Bireylerin zengin olarak büyük bir debdebe içinde yaşama arzu- larını son dereceye kadar körükledi; bencillik duygusunu, vurgunculuk (ihtiyar) ve başkalarını istismar eğilimlerini tasavvur edilebilecek derecelerin üstüne çıkardı. Nihayet, sınırsız bir ser- vet arzusu ve bu servetin temin edeceği bütün maddi duygulan tatmin için her şeyin kendilerine mübah olduğu kanaatini verdi.

Sanayinin zamanımızda görülen bu olağanüstü gelişmesi -ki tarihte benzeri geçmemiştir-, ko- numuz olan evrimin bir ürünüdür ve bugün, hemen bütün Batı toplumsal yapısının dayandığı temeli oluşturur. Fakat, eğer bugünkü sanayiye meydana getiren, kapitalist burjuva sınıfı ise, onu kendi emeğiyle besleyen ve yaşatan da emekçi işçi sınıfıdır. Bu itibarla, bu ikinci sınıfa dahil olan halk, Batı toplumları arasında, burjuva sınıfına denk denilebilecek kadar büyük bir önem kazandı. Hatta görüyoruz ki, kendisini istismar etmekte bulunan kapitalist burjuva sını- fina iradesini zorla kabul ettirmekle yetinmiyor, istediği gibi yenilerini vücuda getirmek için kurumlarını tamamen devirmek istediği bütün bir topluma hâkim olmak istiyor. Daima görülü- yor ki, Batı toplumu, ortaya çıkış zamanından beri, kendi kurumlarını ve kendi toplumsal sis- temini sürekli değiştirmek ihtiyacını duymaktan asla geri kalmamıştır.

Bu nedenle, onun toplumsal evrimi, temelde bilimsel mahiyette olmayan bir yığın tahminlerin, araştırmaların, deneylerin neticesidir ki, onu daima birtakım yanlış düşüncelerin, anlık ihtiyaçların ve geçici durumların arkasından sürüklemiş durmuştur. Bunun nedeni de şudur: Batı toplumu, hiçbir zaman sabit bir toplumsal ideale sahip olamamıştır. Onun ideali duygularının, adi ihtiyaçlarının, teknolojik malumatının evrimiyle sürekli değişip durmuştur. Batı toplumu, evrimini ilham etmemiş, yönlendirip yönetmemiş, fakat onun arkasından gitmiştir.

Bir toplumsal ideal, sabit olmayıp da toplumsal evrime bağılı olarak durmadan değişir durursa, toplumun evrimini kendisine bağılı kılacak yerde, kendisi ona tabi olursa, bundan, o idealin gerçek olmadığını, yani doğal ahlaki ve toplumsal gerçekler üzerine dayanmadığının anlaşılması gerekir. Bu gerçekler ise, insanların arzularına tabi değildir. Tam tersine, diğer doğal gerçekler gibi insanlara egemenliğini cebren kabul ettirecek ve onlara hareketlerinde rehber olacak bir mevkidedir. O halde, hiç şüphe edilmemelidir ki, Batı toplumu, insan topluluklarına tam bir istikrar temin eden gerçek ve değişmez ahlaki ve toplumsal ilkeleri henüz bulamamıştır. Bu ilkeler olmadan da toplumsal mutluluk, hiçbir zaman mükemmel ve sürekli olamaz. Toplumsal bir yönetimin istikrar sızlığı, o yönetimin toplumdan ancak bir kısmını tatmin ederek diğer kısmını asla tatmin edemediğinin, birini diğerinin zararına olarak kayırmakta bulunduğunun açık bit kanıtıdır. Halbuki, bir yönetim ne kadar zalim ise, o kadar çabuk yıkılır. Çünkü gösterdiği şiddet oranında saldırıya uğrar. Böyle bir yönetim şiddetle, baskıyla bir süre varlığını sürdürebilirse de nihayet varlığını hissettirmek için işlediği yolsuzluklar, yaptığı adaletsizlikler yüzünden harap olur gider. İşte bundan dolayıdır ki, insan toplumu için varlığı zorunlu olan Devlet (otorite), Batı toplumsal sınıfları tarafından sürekli saldırılara uğruyor ve İslam tohumunda gördüğü saygı ve güveni Batı dünyasında hiçbir zaman sağlayamıyor. Varsın papalığın yerine krallık kaim olsun veya din ile ilgisi olmayan bir sınıf kalkıp ruhbanların makamına geçsin, varsın demokrasi güçlenerek aristokratizmi, sosyalizm de kapitalizmi mağlup etsin; gerçekte bunların hiçbir önemi yoktur. Bunlar, hastalığın başka safhalar, görünümeler altında tekrarından başka bir anlam ifade etmez. Evet, bunlar hep o yeni yolsuzluklar, o yeni haksızlıklardır ki, eskilerin yerine geçerek tıpkı onlar gibi, sonraki nesiller için diğer birtakım yolsuzluklar, haksızlıklar ve zulümler doğururlar. Bu nedenle, böyle bir toplum, sahip olabileceği maddi güç ve uygarlığın düzeyi ne olursa olsun, hiçbir zaman ne yeterli derecede toplumsal mutluluk ve sükûn bulabilir, ne de muhtaç olduğu vicdan huzur ve tesellisinden nasibini alabilir.

Entellektüellerimizden büyük bir çoğunluğunun Batı hakkında beslediği hayallerden özellikle birisi vardır ki, her şeyden önce onun mahiyetini ortaya çıkarmak gerekir. Çünkü bunları hükümlerinde yanılta nedenlerin en önemlisidir. Bu yanlış, modern Batı toplumlarının bireye,

şimdiye kadar hiçbir insan toplumunun veremediği derecede özgürlük ve eşitlik bağısladığını tahayyül etmektir. Oysa, hangi toplumda olursa olsun, bireyin yararlandığı özgürlük ve eşitliğin derecesinin, kendi toplumsal dayanışmasıyla, kendi toplumsal dengesinin istikrarıyla, diğler bir deyişle, orada mevcut olan toplumsal adaletin değeriyle ölçülmesi gerekir. Eğer Batı'da, toplumsal sınıflar arasındaki rekabetler, düşmanlıklar hala, bu sınıflar! birbirine boğazlatacak derecede varlığını muhafaza ediyorsa, eğer dayanışma denilen şey, ancak bir toplumsal sınıfın bireyleri arasında, o da bütün toplumun zararına olmak şartıyla görülebiliyorsa; kısaca, eğer toplumsal denge, o toplumda mütemadiyen tehdede maruz bulunuyor ve mütemadiyen bozuluyorsa, doğal olarak, bunların her biri ayrı ayrı, Avrupa'da özgürlük ve eşitliğin, bizim entelektüellerin zannettikleri gibi hayret verici bir derecede bulunmadığının kanıtıdır.

Bundan başka, birey ve sınıfların imtiyazları ve eşitsizlikleri ilkesi üzerine kurulu bir toplumda, gerçek ve doğru anlamıyla özgürlük ve eşitliği sağlamak çok zordur. Çünkü özgürlük ve eşitlik ilkelerine tamamıyla zıt bir yığın zan ve vehimlerle dolu yüzyılların oluşturduğu bir anlayışı değiştirmek için sözde Özgürlükçü yasalar çıkarmak yeterli değildir. Böyle bir durumda, ancak tamamen uygulanan ve nesiller boyunca tam bir sabır ve zekâ ile takip edilen ahlaki bir eğitim sayesinde ki, insan, geleneksel olarak tevarüs ettiği sınıf ve parti sapkınlıklarından kurtulabilir. Yine o sayededir ki, tarafsızlık ve hoşgörü seciyelerini kazanarak, artık soyunun diğler bireylerini aynı hak ve görevlere sahip görür ve aralarında bu görevleri yerine getirmek ve bu hakları kullanmak hususundaki bireysel yeteneklerden başka bir farklılık tanımaz olur. İşte yalnız bu şartın varlığıyla ki, insan özgürlük ve eşitlik hakkında gerçek bir anlayış edinebilir ve kendi ihtiyaçlarına göre bunların her ikisinden de hiçbir engelle karşılaşmaksızın istifade edebilir. İşte o zaman anlayabilir ki, herhangi bir toplumda bulunan özgürlük ve eşitliğin değeri, o toplumu oluşturan bireylerin ahlaki ve toplumsal değerine; bireylerin ahlaki ve toplumsal değerleri de söz konusu toplumun dayandığı, ahlaki ve toplumsal ilkelere bağlıdır. Yoksa; o toplumda mevcut yanlış birtakım akidelerle gelenekçilik ve tarafgirlik ruhundan doğan toplumsal adaletsizliğe çare bulabilmek için, olayların zorlamasına göre konulmuş az veya çok keyfi yasalara bağlı değildir. İşte yalnız bu yollardır ki, Batı'daki toplumsal sınıfların rekabetleri ortadan kalkar ve bununla birlikte, özgürlük ve eşitliği gerçekleştirmek için, sürekli ortaya çıkan ve hiçbir zaman tatmin edilemeyen istekler kesilir ve Batı toplumu o kadar uzun süreden beri arayıp durduğu ve bir türlü bulamadığı gerçek ve doğal Özgürlük ve eşitlik ile toplumsal adaleti tanıyabilir. O halde, Batı'nın ahlaki ve toplumsal anlayışlarından, ilkelerinden herhangi birini Müslümanlıktaki ilke ve anlayışlardan herhangi birine tercih ederek onu kabul tavsiyesinde bulunmak için hiçbir neden yoktur.

Bizim dinimizin anlayışları, ilkeleri Batı dünyasının anlayış ve ilkelerine kıyas kabul etmeyecek kadar üstündür. Bu nedenle, bizler, İslam dünyasının hali hazırdaki çöküşüne son verebilmeyi ümit etmek için, İslam'ın ilkelerini daha iyi anlamaya ve o muazzam dinin ahlaki olduğu kadar toplumsal da olan ilkelerini daha iyi uygulamaya çalışmaktan başka bir çaremiz yoktur.

BATI'NIN SİYASAL SİSTEMİ

Bütün siyasal sistemler (Sald Halim Paşa «**rejim**» diyor. Pickthall çevirisinde «**sistem**»i kullanmış. Akif ise «**usul**» diye Türkçeleştirmiş. Bu sözcük bugün daha çok başka anlamları karşıladığı için biz de «**sistem**»i tercih ettik. (N.A.Ö.)) gibi, Batı'nın siyasal sistemi de kendi evrimine yardımcı olabilmek için, kendi toplumsal sisteminden doğmuştur. Şu hâlde, Batı'nın siyasal sistemi, toplumsal sisteminin izlediği evrim çizgisinde geçirdiği bütün değişimleri çığnemeye zorunludur ki, bu zorunluluk, onu mensup olduğu toplumsal sistem gibi değişken ve kararsız bir duruma getirir.

Ben burada, Batı toplumunun mazide geçirmiş olduğu aşamalarla meşgul olacak değilim. Bizi şimdi ilgilendiren yön, yalnızca hali hazırdaki aşamasıdır. Batı toplumu, günümüzde olduğu gibi, toplumsal gerçeklik ve adaletin, her türlü bağdan uzak mutlak bir özgürlük ile ifade edilen ulusal arzudan başka bir biçimde tecelli edeceğini -yeni bir düşünce revaç buluncaya kadar tanımamaya karar verdiği günden başlayarak, konumuz olan siyasal sistemi de ulusal egemenlik ilkesine dayanmaktadır. Bu ilke hakkında ne düşündüğümü yukarıda bildirmiş olduğumuz için şimdi yalnızca şunu söylemekle yetineceğim: Ulusal, egemenlik ilkesinin siyasal alana uygulamasından ulusu temsil sonucu ortaya çıkmıştır. İşte bu ulusal temsil kurumu, (parlamento), Batı toplumunun en belli başlı siyasal kurumu ve bütün siyasal sistemin temelidir. Oysa Avrupa ulusları, değişik amaç ve eğilimlere sahip birtakım toplumsal sınıflara ayrılmış ve bunların her biri, siyasal olduğu kadar toplumsal ve çoğunlukla birbirine karşıt değişik ihtiyaçlar karşısında bulunmuş olduğundan, sonuç olarak, ulusal temsil kurumu, daha ortaya çıkışından başlayarak, ancak böyle birbirine düşman toplumsal sınıfların temsilcilerinden oluşmak biçiminde tecelli edebildi. Bu temsilciler de mensup oldukları sınıfların düşüncelerini ve çıkarlarını savunmak için aralarında karşılıklı birtakım örgütler oluşturdu ki, bundan, ulusları adına birbirleriyle mücadele etmekte olduklarını gördüğümüz siyasal partiler ortaya çıktı. İşte bu yolla Batı ülkelerinde parlamentolar, böyle siyasal partilerden her birinin, yönetim gücünü ele alarak onu bir süre kendi istediği biçimde kullanma vasıtasını hazırlayan toplumsal bir savaş alanı durumuna geldi. Batı kavimlerinin toplumsal evrimlerinde ulusal temsil kurumunun bugün gördüğü iş, bundan ibarettir ki, toplumsal sınıflar arasındaki düşmanlıklar devam ettikçe ve Batı ulusları için gerçek bir toplumsal barış ve uzlaşma dönemi doğmadıkça, sonuç daima böyle olacaktır.

Yukarıda söylenenlerden sonra, şu sonucu kabul etmemiz gerekir: Batı toplumunun kabul ettiği siyasal sistem, tamamen kendi toplumsal sistemine göre oluşmuş ve onu tamamıyla tatmin edegelmiştir. Ulusu temsil kurumunun, parlamentonun hak ve imtiyazlarına gelince; doğal olarak bunlar çok geniş, hatta denilebilir ki, sınırsızdır. Bu kurum, yürütme (icra) gücü üzerinde her türlü bağdan uzak bir denetim görevinin gerektirdiği bütün haklara sahip olmakla kalmıyor; tam tersine, yasama (teşri, kanun yapma) tekeline de sahip bulunuyor ki, bu tekel, ona yasama gücü konumunu da kazandırıyor ve gerek ulusal iradeyi tanımak gerek o iradeyi yasalar biçiminde kabul ettirmek imtiyazını da kendisine temin ediyor. Şu hâlde, ulusal temsil kurumunun yegâne işi, toplumu demokratlaştırmak, yani azınlığı çoğunluğun yönetimine boyun eğdirmek demek oluyor. Halbuki onun denetim hakkı, toplumu demokratlaştırma sorununda yürütme gücü ile mücadeleye girişmesi için değil, ülkeye akli başında ve namuslu bir yönetim temin etmesi için tanınmıştır. Böyle bir siyasal sistemde yürütme gücü nedir? Temsil etmekte olduğu ulusal egemenlik gibi mutlak kudret sahibi, hata yapmaz ve sorumsuz bulunan, bu nedenle zor ve baskıya eğilimli büyük bir itibari nüfuza sahip olan parlamentonun elinde, boyun eğmiş bir aletten başka bir şey değildir.

Bağımsızlığını kaybeden her kuvvet, asıl karakteriyle birlikte doğal biçimde temel görevini yerine getirme kabiliyetini de kaybedeceğinden, yürütme gücü, artık partilerin ve parlamentoda kendisine dayanak olan siyasi şahsiyetlerin özel çıkarlarına hizmet etmekle meşgul olur. Böl paralı görevler icat edip dağıtmak suretiyle onlara partiler, taraftarlar bulmaya, her türlü vasıta ile seçimlerde çoğunluğu onlara temin etmeye çalışır ve böylece, her türlü sözleşmeler yapmaya, her türlü imtiyazlar bağışlamaya hazır durumda bulunur ki, bütün bunların devlet yönetimini kaçınılmaz olarak ifsat etmesi, bozması, günden güne daha masraflı bir duruma sokması çok doğaldır.

Sözün kısası, böyle bir siyasal sistemde yürütme gücü akli başında, namuslu bir yönetimi gerçekleştiremez. Kötülüğü iyiliğinden daha çok olur. Bundan başka, yasama (teşri, kanun yapma) gücünün yalnız bir siyasal heyete (meclis) ait bulunduğu bir siyasal sistem, her zaman arzu edilmeyecek biçimlerden biridir. Çünkü açıktan açığa tarafdardır ve adaletle o kadar kayıtlı, bağlı değildir. Kanun da orada, zor ve şiddetin az-çok keyfi, az-çok tahammül edilmesi mümkün olmayan meşru bir araçtır.

Evet, çıkarılan yasalar her şeyden önce siyasal amaçlara hizmet, kişisel çıkarları tatmin etme amacı gözetecek, daha yüksek bir derecede bulunan toplum çıkarlarıyla gerektiği kadar bağımlı olamayacak, bu nedenle, ister istemez zulüm ve tarafdirlikle lekelenecektir. Bundan başka, yasama gücünü elinde bulunduran siyasal kurulda (meclis) ihtiras ve rekabet duygulan çok

şiddetlidir. Bu bakımdan, doğal olarak, hikmet ve itidale karşı verilmesi zorunlu olan mevkinin ihmal edileceği düşünülürse, bu gibi etkenler altında vücuda getirilen ve böyle bir siyasal sistemin zorunlu kıldığı tarafgirlikten, yan tutmaktan kurtulamayan yasaların sağlayabileceği güven ve saygının derecesi kolayca tasavvur edilebilir. Bununla birlikte, böyle bir yönetim altında yaşayan uluslar, yasayı yorumlamak ve uygulamakla görevli zatlardan adalet dağıtımını denilen bu yüksek görevi tam bir hikmet ve tarafsızlık içinde yerine getirebilmeleri için, sürekli, kendilerini her türlü etkilerden koruyacak nedenleri hazırlamaya, tamamlamaya çalışırlar. Tarafsızlığın, akıl, hikmet ve itidalin yasanın yapılmasından çok uygulanması sırasında zorunlu olduğunu kabul eden uluslar, bu durumlarıyla, siyasal sistemlerinin ketin olarak mükemmel olmadığını itiraf etmiş olmaktadır.

Şimdi biz, bu sistemin bir hayli uzun sürecek mahzurlarını, sakıncalarını sayıp dökerek değiliz. Yalnızca, bu işaret ettiğimiz kadarıyla yetineceğiz. Çünkü ulusal egemenlik ilkesinin en önemli ve en kesin sonucu budur. Fakat, toplumsal adalet açısından yanlışları ne kadar büyük olursa olsun, bu sistem, yine Batı'daki toplumsal sistemle bütünüyle çakışması, onun doğal bir sonucu, samimi bir tezahürü olması meziyetini de tam olarak taşımaktadır. Eğer eksik ise, bunun nedeni, bizzat eksik olan bir toplumsal sistemin ihtiyaçlarını tatmin etmekle yükümlü olmasıdır; başka bir şey değildir. İşte, Batı siyasal sisteminin yegâne meziyetini bu söylediklerimiz oluşturmaktadır ki, bu da hiçbir zaman küçümsenecek gibi bir şey değildir. Bununla birlikte şurası da açıktır ki, toplumsal ihtiyaçları, Batı toplumlarına ait ihtiyaçların aynısı olmayan bir toplumda bu siyasal sistemin uygulanması bir felakettir. Ayrıca, esasen bu sistemin kabulünü gerektirecek hiçbir neden de yoktur. Bundan dolayıdır ki, Batı'nın siyasal sistemine taraftar olanlarımız, bu sistemin kendisini değil, kaynağı olan toplumsal sisteme olan tam uygunluğunu takdir etmekte bulduklarının farkında değillerdir, demiştik.

Bütün bu söylediklerimizden ortaya iki sonuç çıkıyor: Birincisi, İslam toplumunun uğradığı felaket, doğal maddi yasalar konusundaki bilgisizliğinden ileri geliyor. Bu bilgisizlik, doğanın nimetlerinden istifade etmesini engelleyerek kendisini maddi bir sefaletle mahkûm ve sonuç olarak siyasal bağımsızlıktan mahrum ediyor. İkincisi, Batı toplumunun maruz kaldığı musibet, kendisinin doğal ahlaki yasaları bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu da onun sürekli olarak toplumsal bir bunalım içinde kıvrınmasına neden olmaktadır. Demek ki, İslam toplumu maddi mutluluktan, Batı toplumu da toplumsal mutluluktan mahrumdur. Bu nedenle, İslam toplumu, yakalanmış olduğu hastalıktan kurtulabilmek için, o hastalığı doğuran bilgisizliği ortadan kaldırmalı; bunun için de kendisinde eksik olduğunu gördüğü o tür bilgi ve tekniği Batı'ya müracaat ederek zaman yitirmeden almalıdır. Batı toplumları da tutulmuş oldukları toplumsal

hastalıktan kurtulmak istiyorlarsa, Şeriatın tebliğ etmiş olduğu ahlaki ve toplumsal yasaları öğrenmek için İslam toplumuna yönelmelidir.

Görüldüğü gibi; İslam toplumunun Batı toplumunda alacağı şeyler çok kesin ve seçilmiş-özetlenmiş bir mahiyettedir. Hiçbir zaman toplumsal ve siyasi bir nitelikte değildir. Bu nedenle, nasıl ve ne dereceye kadar olursa olsun, İslam toplumunun batılılaşması, tasavvur edilebilecek yanlışların en müthişidir.

İSLAM'IN SİYASAL SİSTEMİ

Bir toplum için en güzel siyasi sistem, kendi toplumsal sisteminin ihtiyaçlarını en mükemmel bir biçimde karşılayan, kendi temel ilkelerini en güzel bir biçimde yorumlamayı başaran, kısaca, onun en doğru ve en gerçek bir anlatımı olan sistemdir. İşte biz, bu ilkedan yola çıkarak İslam için en mükemmel siyasi sistemin hangisi olması gerektiğini belirlemeye çalışacağız. Yukarıda söylediğimiz gibi, İslam toplumunun, Şeriatın egemenliğine boyun eğmesi demek, Şeriatın ahlaki ve toplumsal yasalarının toplum bireylerinden her birine yüklediği görevleri, her bireyin ayrı ayrı yerine getirmesi, bütün toplum tarafından saygı gösterilmesini ve boyun eğilmesini ayrı ayrı denetlemesi demektir. O halde, Müslümanları yönlendiren ve yöneten madde-ten sabit bir hak vardır ki, o da budur. Evet, her Müslüman, yönetimin Şeriata saygı göstermesini, boyun eğmesini ve yüce hükümlerinin en mükemmel bir şekilde uygulanmasını denetlemek dini göreviyle yükümlüdür. Bundan da doğal olarak, yönetimi denetleme hakkının, kendisinin hiçbir itiraz götürmeyecek İslami bir hakkı olduğu ortaya çıkar. Öyle ise, İslam'ın siyasi sistemi, ancak ulusu temsil yoluyla kurulur. Ne var ki, sınıflar arasındaki rekabetlerin bilinmediği, toplumsal amaç ve eğilimlerin kesinlikle çelişmeyerek bütün toplum için birliğini koruduğu İslam toplumunda temsil sisteminin zorunlu olarak, Batı'daki tarzdan büsbütün başka olması gerekir. Evet ruhuyla, idealiyle, bileşimiyle, kısaca gerçekliği ve imtiyazlarıyla bunun ötesinden ayrı olması zorunludur. Bu nedenle, İslam toplumunu temsil edecek meclis, ulusun seçkinlerinden teşekkül edecek ve orada esasen ulusun çeşitli sınıflarını samimi bir şekilde birbirine bağlayan birlikle (vahdet) uyumlu bir siyasi sükûn ve ahenk hükümlerine olacaktır. Demek ki, bu meclis, toplum planından mevcut olan dayanışmayı siyasi planda da gerçek- belirleme konusunda ortaya çıkacaktır.

O halde, Müslüman temsilciler meclisinde (parlamento) ne komünist ne sosyalist fertler görülecek ne cumhuriyet ne saltanat taraftarları bulunacak; yalnız Şeriatın hikmetli buyuklarını en mükemmel biçimde uygulamak şeklinde tanımlanabilecek olan ortak ideale hayatını adanmış, aynı amacı takip eden insanlar görülecektir. Eğer arzulan arasında ihtilaf ortaya çıkarsa, bu ihtilaf ancak o ortak ideale ulaşmak için başvurulacak vasıtaları belirleme konusunda ortaya

çıkacaktır. Bu nedenle, ulusun temsilcileri baskın çıkmak veya tahakkümlerini temin etmek amacıyla birbirine girmeyecekler, tam tersine, ortak ideale hizmet için birbirlerine yardımcı olacaklardır. Demek ki, bunlar denetimlerini ihtiras, çekemezlük, kin ve rekabet gibi duygular-dan arınmış olarak yerine getirecekler, yani beşerî faaliyeti en yararlı ve verimli kılan şartlar içinde iş göreceklendir.

Bu temsilciler meclisinin sahip olacağı haklara ve imtiyazlara gelince; bunlar, kendisine yöne-timin en geniş, en mükemmel, en etkili ve en gerçek bir şekilde denetlenmesini temin edecek, bununla birlikte, ona yasama tekeli vermeyecektir. Çünkü ulusu temsil etmekte olan bir top-luluğa bu hakkı vermek, akıl ve itidale ne derecelerde sahip olursa olsun, siyasal bir meclisin İslam toplumu hesabına yasa yapmakla yükümlü olmasına rıza göstermeyen Şeriatın ruhunda bulunan hikmet ve adalet ile çelişkiye düşmek demek olur. Kaldı ki, Batı siyasal sisteminde yasama hakkının parlamentolara verilmesini gerekli kılan özel nedenler, İslam temsilciler mec-lisi için mevcut değildir. Çünkü Batı'da, toplumun sürekli olarak istemekte olduğu toplumsal değişiklikleri kolaylaştırmak için, sırf bu amaca hizmet edecek yasalar yapmak bir hedef iken, İslam toplumunda gözetilen amaç, mevcut olanı daha mükemmel, daha sağlam bir hale getir-mek suretiyle korumaktan başka bir şey değildir.

Öyle ise İslam toplumunda ulusu temsil eden gücün görevi yalnız denetlemedir; yoksa yasama değildir. Çünkü amacı, topluma aklı başında, namuslu bir yönetim temin etmek ve bireyler ara-sında en yüksek bir adaleti hükümran kılmak suretiyle, sürekli olarak ilerlemesi için ulusa yar-dımcı olmaktan ibarettir.

YASAMA HAKKI

İslam toplumunda yasama görevinin Batı'daki gibi toplumsal olmaktan çok siyasal olmayıp tam tersine, tamamıyla toplumsal ve en önemli bir görev olduğu kabul edilince, yasama hakkı-nın, doğal olarak, yasa yapmayı bilenlere, yani erbabına ait olması gerektiği kesinlik kazanır. Çünkü bu, bir çoğunluk veya azınlık işi değil; yalnızca bir «**yetki**» konusudur. Bireyin bedensel sağlığını koruma hakkını, hiç tartışmaksızın, doktorun eline verdiren şey yetkiden başkası değil iken, nasıl olur da bütün bir ulusun ahlaki ve toplumsal sağlığı üzerinde tasarruf gibi itiraz gö-türmemekte evvelkine benzeyen, ancak ondan çok daha önemli bulunan bir hak tutulur da «**yetki**» den başkasına verilebilir?

Bunun içindir ki, yasama görevi, insan toplumu içindeki görevlerin eğer en önemlisi değil ise, her halde en önemlilerinden birisidir ve yasalar koyma, çok yüksek ve çok özel bir yetkiyi ge-rektirir, Yeniden yasa koyarken veya mevcut yasayı değiştirirken yasa koyucunun adalet,

hikmet, ihtiyat, basiret ve tarafsızlık gösterebilmesi için Şeriatın gerçekliklerini çok temelli bir şekilde kavramış olması, ahlaki seciyelerinin de o oranda yüksek bulunması zorunludur. Yasa koyacak kimse, toplum adına vücuda getireceği yasanın toplumun işine gelmesi için, halkın ruhunu çok iyi incelemiş, mizacını, düşünce ve eğilimlerini tam olarak tammış olmalıdır. Çünkü bir yasa sevgi, saygı ve korku duygularının hepsini birlikte uyandırabilmelidir. Yoksa, polis nizamnamesi mahiyetinden bir karışık yükselemez.

Görülüyor ki, söz konusu ettiğimiz bu nitelikler, yürütme gücünü denetleme göreviyle yükümlü bulunan bir parlamentoda bulunamayacak kadar özeldir. Öyle ise, yasa koyma hakkının hukuk bilginlerine, yani erdemleriyle; deneyimleriyle, bilgileriyle toplumun saygı ve güvenini kazanmış uzmanlar sınıfına ait olması gerekir. Bu nedenle bu hak, Müslümanların fukarasından, yani hukukçularından oluşan bir kurula verilir ki, parlamento gibi tamamen bağımsız olacak olan bu kurul, Şeriatın mutlak egemenliğini pekiştirme ve ebedileştirme kutsal idealine doğru yürür gider. İşte, bir İslam toplumunda çıkarılacak yasalar, ancak bu şart ileler ki, ruhunda kapsamlı, hikmet ve adalet için ebediyen değişme imkânı bulunmayan on dört yüzyıllık sürekli ve uyumlu bir yasa çıkarma yöntemine dayanabilir. Yine o yasalar, ancak bu şart ileler ki, iyi düşünülmüş, tutarlı, mantıklı, dengeli ve genel ahlakın onayım kazanmış bir yasalar toplamı olabilir ve yalnız bu suretleler ki, bu toplumun yasa ile otorite altına alınması, yasalar üzerine istinat etmesi, ke-sintiye uğramaz.

Bundan başka bir şekilde çıkarılacak yasalar ise, özel tutku ve çıkarları tatmin etmek yahut anlık birtakım ihtiyaçların giderilmesi amacıyla yapılmış demektir ki, geçici birtakım olaylar göz önüne alınarak düzenle imiş yasalar derekesine inmeye mahkumdur. Artık bu yasalar adaleti temsil edemezler. Tam tersine, zorbalığı (istibdadı) temsil ederler. Zorbalık ise, bir taraftan zayıfları ezmek için güçlülere yasadaki yararlanma hakkını vererek, diğer taraftan da, zayıfları, zulümden kurtulmak için ya yasadaki kaçmaya, ya da onu tanıy mamaya mecbur ederek toplu-mun bozulmasına neden olur.

DEVLET BAŞKANI

İslam toplumunda devletin kaynağının Şeriat olduğu, zaten devlet demek, Şeriatın yaptırım (müeyyide) gücünden başka bir şey demek olmadığı kabul edilince; artık doğal olarak bir İslam devletinin halka mümkün olan mutlulukları tamamıyla temin etmesi, kendisinin de imkânın son derecesine kadar nüfuz ve kudret sahibi olması lazım geleceği ortaya çıkar. Çünkü devletin en iyisi eh güçlü, en tedbirli olan ve işleri konusunda insanlara en iyi hizmet edenidir. Bu nedenle, İslam toplumunda devletin muktedir ve nüfuzlu olabilmesi için, bu kudret ve nüfuzu temin eden bütün hak ve imtiyazlara sahip olması ve bunların yalnız bir şahısta toplanmış bulunması

gereklidir. Çünkü, eğer bu hak ve imtiyazlar taksim olunarak farklı kişilere veya değişik siyasal kurullara verilecek olursa, bunlar birbirine karşı gelmekten, birbirini hükümsüz bırakmaktan geri durmazlar. Bu ise, kesin biçimde, devletin güçsüzlüğü ve yetersizliği sonucunu doğurur ki, her zaman için vahim bir toplumsal felakettir. Bununla birlikte, bütün bu hak ve imtiyazlara sahip olan şahsın halkın oylarıyla seçilmiş olması da o nispette gereklidir. Çünkü egemenlik koltuğuna en ehil olan kim ise onu oturtmak, ulus için itiraz edilmesi mümkün olmayan bir görev olunca, bu seçim de doğal olarak, o görevden doğan bir hak olacaktır. Bu nedenle, İslam ülkesinde devlet başkanının ulus tarafından seçilmesi ve kendi egemenliğini etkin bir biçimde gerçekleştirebilmesi için de bütün hak ve imtiyazlara sahip olması gerekir. Bu bakımdan devlet başkanı, yürütme gücünün en büyük reisi ve temsilcilerine imkânın elverdiği kadar uygun şartlar içerisinde hizmet edebilmeleri için yeterli hakları vererek kendi görevini yerine getirir. Yürütme gücünün en büyük reisi olması bakımından devlet başkanı, siyasal sistemin de düzenleyicisi olduğu için, bu sistemin muntazam şekilde işlemesine nezaret etmek, muhtelif güçler arasındaki uyum ve uzlaşmayı korumak, bunlar arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları, ihtilafları çözümlenmekle yükümlüdür.

Şeriattan kaynaklanan egemenliği ulusal irade ile temsil etmesi bakımından, devlet başkanı, kişi olarak hem Şeriata hem ulusa karşı sorumludur. Devlet başkanım temsil eden memurları da ulus ve Şeriatın temsilcilerine karşı sorumludur. İşte, yürütme gücünün parlamento ve yasama gücüne karşı sorumluluğu İslam'ın siyasal sisteminde bu şekilde sağlanır. Bu durumda, artık ortada yürütme gücünün temsilcilerinden şikâyet eden bir parlamento olmadığı, fakat kendisine tevdi ettiği yüksek görevi hakkıyla yerine getirme hususundaki yeteneksizliğinden dolayı yürütme gücünün başından şikayetçi olan bir ulus bulunduğu için, Şeriat kendisini dinler ve devlet başkanının düşürülmesi hakkındaki hükmünü verir. Bu şekilde, daha dün mutlak bir güce sahip olan o adam, bugün ya da yarın fâni bireylerden birisi olur gider.

YÜRÜTME GÜCÜ

Her yetki bir hak bağışlar. Her hak da bir yetki tanır. Hak ile yetkinin birleşmesinden de bağımsızlık meydana gelir. Ulusu temsil eden parlamentonun hükümeti denetleme hakkı varsa; bu hak, hükümetin ulusa karşı iyi ya da kötü hareket etmekte olduğuna dair hüküm verme yetkisinin ancak ulusa ait bulunmasından ileri gelir. Bunun gibi, yasama gücünün yasa çıkarma hakkı da kendisinin yasa yapmak için en yetkili kişilerden oluşmasından ileri gelmektedir. Hükümet etme ve yönetme görevi de öncekiler gibi kesinlikle yetkiye muhtaçtır ki, yürütme gücünün uzun deneyimiyle kazandığı bu yetki, kendisine hükümet ve yönetim hakkını verir. Öyleyse bu hak ve yetkilerden her biri gerek parlamento ya gerek yasama gücüne nasıl tam bir

bağımsızlığı tekeffül ediyorsa, bunlar da yürütme gücüne aynı bağımsızlığı temin edebilmelidir. Bu nedenle, parlamento ile yasama gücü, kendi egemenlik ve faaliyet sahalarında nasıl serbest bulunuyorlarsa, yürütme gücünün de aynı sahada aynı serbestliğe sahip olması zorunludur.

Parlamentonun sahip olduğu, yürütme gücünü denetleme hakkı, görevini iyi yapabilmesi ve ondan sorumlu olması için, sırf kendi kanaat ve vicdani ilhamıyla hareket etmek zorunluluğunda olan yürütme gücünün hiçbir zaman özgürlük ve bağımsızlığına tecavüz etmek demek değildir. **Eğer parlamento ile yürütme gücü arasında bu konuda herhangi bir uyumsuzluk ya da anlaşmazlık ortaya çıkarsa, devlet başkanı araya girerek sorunu ulusu hoşnut edecek bir biçimde çözümler.** Bununla birlikte, ulusu hoşnut etme zorunluluğu, yürütme gücünün özgürlüğünü sınırlama biçiminde anlaşılabilir. Çünkü, kendisinin varlık nedeni ve biricik hedefi zaten bundan ibarettir. Yasama gücünün hedefi, oluşturduğu yasaların hikmet ve isabetiyle ulusun ihtiyaçlarını karşılamaktan ibarettir. Parlamentonun yegâne hedefinin hükümet üzerinde ulusu hoşnut edecek bir denetimde bulunmaktan ibaret olduğu gibi. Bu nedenle bir kurumun varlık nedeni olan amaç, hiçbir zaman onun özgürlük ve bağımsızlığına tecavüz olarak kabul edilemez. Yürütme gücünün hak ve niteliklerine gelince; diğer ülkelerdeki yürütme gücünün sahip olduğu hak ve niteliklerdeki ibarettir. Çünkü görevi, her yerde aşağı yukarı aynıdır.

SİYASAL PARTİLER

Düşüncelerin, anlayışların, değerlerin ve kanaatlerin farklılığı her yerde olduğu gibi siyaset alanında da insanları birbirinden ayırmıştır. Ancak bu ayrılıklar, her zaman ve her yerde kendilerini doğuran çevreye, nedenlere, kazanmış oldukları mahiyete göre farklılık gösterirler. Bununla beraber, siyaset alanında mevcut olan bu ayrılıklar, her yerde siyasal partiler biçiminde kendini göstermekle birlikte, bundan, hiçbir zaman kendilerini ortaya çıkaran nedenlerle taşıdıkları mahiyetin aynı olması gibi bir sonuç çıkarılamaz. Evet, Batı siyasal sisteminde bu ayrılıklar, kısaca, kimi mevcut toplumsal sistemi devirip yerine kendi arzu ettiği şekli koymak isteyen, kimi o sistemi büsbütün ortadan kaldırmayarak uygun gördüğü bir biçimde düzeltmekten yana olan, kimi de o mevcut sistemi olduğu gibi koruma kararında bulunan muhtelif toplumsal sınıflar arasındaki rekabet ve düşmanlıktan doğduğu halde, İslam siyasal sisteminde bu ayrılıklar, mevcut toplumsal sistemi daha çok geliştirmekten, daha sağlam bir duruma getirmekten ibaret olan ortak ideali gerçekleştirmek için izlenecek en kestirme yolun seçimi konusundaki bakış açılan farklılığından başka bir şeyden ileri gelemez.

Batı siyasal sisteminde, siyasal partilerin görevi, mevcut toplumsal sistemi durmadan değiştirmek ve yeniden kurmaktan ibaret iken, İslam siyasal sisteminde aynı partilerin görevi, o

toplumsal sistemi korumaktan başka bir- şey değildir. İşte bu açıklamalarla, siyasal partilerin Batı'da neden dolayı böyle aşırı bir önem kazandığını, nasıl olup da siyasal faaliyetlerin her hususta diğer faaliyetlere hâkim olarak onları istediği kılığa soktuğu kolayca anlaşılabilir. Yine, siyasal partilerle siyasal faaliyetlerin İslam ülkelerinde hiçbir zaman Batı'daki önem ve nüfuzu elde edemeyeceği de ancak bu şekilde açıklanabilir. Bununla birlikte bu da İslam toplumsal sisteminin Batı toplumsal sisteminden üstün olduğunu gösteren ay- n bir kanıttır. Çünkü, bir ülkedeki siyasal partiler, birbirine karşı yandaşlık ve düşmanlık duygularıyla dolu olarak, Batı'da olduğu gibi boğaz boğaza gelirse ve her parti, olanca kuvvetiyle diğerini zarara uğratmak ve kendi tahakkümü altına almak için uğraşır durursa, bundan, bir parti tarafından takip edilen toplumsal idealin diğerinin gözettiği toplumsal idealle hiçbir şekilde uzlaştırılmayacağı ve bu nedenle o ülkedeki toplumsal sistemin kusurlu olduğu anlaşılır. Batı'da siyasal faaliyetlerin müstesna bir önem kazanmasına gelince; bundan da ülkenin kendi toplumsal sisteminin yanlış ve eksikliklerine siyasal faaliyetlerle çözüm bulma zorunluluğunu duymakta olduğu sonucu çıkar. Bu nedenle, çok açık biçimde anlaşılır ki, bir yerde toplumsal sistem ne kadar mükemmel olursa, orada siyasal partiler, siyasal faaliyetler o oranda önemlerini kaybederler. Demek ki, bunların Batı toplumlarında taşıdıkları önemi İslam toplumunda kazanamamış olmaları, birisindeki toplumsal sistemin diğerinin toplumsal sisteminden üstün olduğunun ayrı bir kanıtıdır.

SENATO

Senato (ayan meclisi), ayrıcalıklı kişi ve sınıfların hak ve imtiyazlarını savunma zorunluluğundan doğmuş olduğundan, esas itibariyle, aristokratik bir kurumdur. Bu kurumun görevi, Batı toplumunda demokratik eğilimleri dizginleyerek onu bu hususta aşırılığa gitmekten alıkoymaktır. Öyleyse, İslam toplumunda böyle bir kurumun hiçbir varlık nedeni olamaz. Çünkü Müslümanlıkta ne muhtelif toplumsal sınıflar ne de bireyler arasında meşru kabul edilmiş bir eşitsizlik vardır. Bu nedenle, Batı toplumlarının evrimini tehdit edebilecek tehlike ve aşırılıkların hiç birisi İslam toplumunda mevcut değildir. İslam toplumunun takip ettiği evrim sürecinde muhtaç olduğu hikmet ve itidal, yasama gücünün desteğine mazhar olan parlamento tarafından her zaman ve çok geniş bir biçimde kendisine temin edilecek ve bu yasama ile denetleme güçlerinin her ikisi Şeriat vasıtasıyla yönlendirilecek ve aydınlatılacaktır.

Yukarıda ayrıntılı biçimde açıklandığı üzere, sahip olduğu yetki ve vasıflar yüzünden her biri diğerine karşı bağımsız bulunan denetleme, yasama ve yürütme güçlerini tesis etmek ve devlete bütün kudret ve nüfuzunu vermek suretiyledir ki, bu sistem, İslam'ın ruhunu tamamıyla tatmin edecek ve bütün bu güçleri Şeriatın tam ve sürekli hakimiyetini teminden ibaret bulunan ortak

ideal etrafında birleştirecektir. Böylece toplumsal hayatta uyum ve sükûn kurulacak ve sonuç olarak, ulusların kendi mutlulukları için, siyasal ve toplumsal kurumlan arasında varlığı zorunlu olan tam uyum egemen olacaktır. İşte, her siyasal sistemin ulaşmak istediği amaç, zorunlu olan bu uyumdur. Çünkü bu uyum olmadıkça, en mükemmel toplumsal sistem bile felç olmaya ve güçsüz düşmeye mahkumdur. Oysa yalnız kendi siyasal sistemiyle uyumlu olma meziyetini taşıyan en kusurlu bir toplumsal sistem bile her zaman sürekli bir ilerleme temin edebilir.

SONUÇ

Elbette görülmüştür ki, benim bu eserden amacım, İslam toplumsal sisteminin ihtiyaçlarına te-kabül eden ve onunla tam bir uyum sağlayan siyasal sistemin ruh ve tabiatının ne olması gerektiği üzerine basit bir düşünce ortaya koymaktan başka bir şey değildir. Bu nedenle söylediğim sözler, böylesine genel nitelikli bir araştırmada yer bulamayacağı doğal olan bir tasan, özellikle bir siyasi teşkilat tasarısı olmaması çok doğaldır. Çünkü öyle bir tasan için, Belirli bir ulusun bütün siyasal ihtiyaçlarını inceleme ve karşılamaya yönelmiş, bu nedenle, o ulusun ahlak ve kültür düzeyini, özel seciyesini, ruhunu kendine ilham kaynağı edinmiş olan çok özel nitelikte bir çaba gerekir.

Bundan başka, İslam kavimleri arasında pek çok birleştirici yön bulunmasına rağmen, siyasal teşkilat adına tek sistemin kabul edildiği varsayılsa bile, bunun hepsine uygun geleceği tasavvur edilemeyeceğinden, bu eseri okuyanların ileri sürülen düşünceler arasında öyle bir sistem bulmaya kalkışmayacakları da çok açıktır. Evet, benim bu eseri yazmaktan amacım, İslam kavimleri tarafından Batı'nın siyasal kurumlarının taklit edilmesi ve bu taklitle birlikte, yine Batı'nın, siyasal olduğu kadar toplumsal da olan ilkelerinin kabul edilmesi halinde -ki, birincinin kabulü, zorunlu olarak diğerinin de kabul edilmesini gerektirir- düşeceğimiz telafisi mümkün olmayan yanlıştan Müslüman okuyucularımı korumaktır. Gerçekten de eğer Müslüman bir ulus içinde Batılılaşmaya taraftar olanlar, kendi hayali ideallerini tamamıyla gerçekleştirecek olsalardı, acaba sonuç ne renk kazanırdı? Evet, o zaman görürlerdi ki, bunlar, mevcut İslami toplumsal dayanışmayı kaldırıp yerine Batı'nın toplumsal sınıfları arasında hükümferma olan kin ve rekabeti koymuşlar; bu suretle bireysel özgürlük ve eşitliği bitirmişler; o Müslüman kavmi de Batı uluslarının yaşadıkları hiç arzu edilmeyen şartlara, yani tam bir hoşnutsuzluk içindeki sınıflan gasbedilen haklarını geri almak için sürekli birbiriyle boğuşma zorunluluğuna mahkûm etmişler, başka hiçbir şey yapmamışlardır. O zaman, Batı ulusları arasındakine benzer şiddetli bir kinin, o güzel İslam kardeşliğinin yerine kaim olduğunu, sonra, Müslümanları birbirine bağlayan ortak İslami idealin öyle hayali, öyle iğfal edilmiş, öyle sonuçsuz birtakım idealler uğruna kurban edildiğini, insanların bencilliğinden, tutkularından, anlık ihtiyaçlarından doğan bu

ideallerin insanları sınıflar halinde parçalayarak aralarında uyandırdığı karşılıklı düşmanlık ve nefret yüzünden onları ebediyen birbirlerini zarara uğratmaya sevk edip durduğunu göreceklerti.

Yazık! Bir ulusun iktisadi ümran ve siyasal nüfuzunun, bütün bir toplumu toplumsal anarşi girdabına sürüklemekle gerçekleşmeyeceğini ve yabancıların siyasal ve ekonomik egemenliğine bir şekilde son verilmeyeceğini, sonunda şüphe yoktur ki, her ne kadar çok geç olsa da yine ilk önce bu Batılılaşma taraftarlarının kendileri anlayacaklardır.

Zamanımızda, İslam dünyasının Batılılaşmasından ortaya çıkacak sonuçlara ilişkin olarak beslenen öldürücü hayaller ise, önce hatalı bir anlayıştan, sonra İslami meseleleri bilmemekten ileri gelmektedir. Bu meseleler, İslam dünyası için hayati meseleler olduğu halde, ne yazık ki, o yanlış anlayışa, o güdük kavrayışa yakışır bir hafiflikle İncelenmektedir. İşte bu öldürücü hayallerdir ki, Batılılaşma yüzünden İslam dünyasına gelecek felaketin daima bu amacın gerçekleşme derecesiyle mütenasip olacağını, bu nedenle, kimliğimizin değişmesi ne oranda tam olursa, İslam dünyasına çökecek kötülüğün de o oranda büyük ve çözümlenin o derecelerde kesin bulunduğunu görmeyi engelliyor.

Sözün kısası, yine o öldürücü hayallerdir ki, nasılsa bir kere kendisine kapılmış olanları mütemadiyen oyalayarak, İslam dünyasının esenliğinin, toplumsal ve siyasal hayatın ancak toplumun gelişmesine paralel olarak değişmeyen ve ebedi olan İslami gerçekler üzerine kurulmasıyla mümkün olabileceğini anlamalarına kesin biçimde izin vermiyor.

Şimdi, sözlerime son vermek için yalnız şunu ilave edeceğim: **“Bizler, Batı'yı taklit etmek, o dünyanın ruhundan, ilkelerinden, örneklerinden esinlenmek zorunluluğundayız”** zannı açıkça göstermektedir ki, Müslüman aydınların hiç olmazsa çoğunluğu, çok yanlış ye yerine getirilmesine davet olundukları görevin önemiyle pek az ilgili bir kanaat besliyorlar. O halde, bunlar bilmiyorlar ki, kendilerinin -varlıklarının yegâne hikmeti değilse bile- yegâne hedefi, İslami ilkeleri bütün gerçeklik ve mükemmeliyetleri ile tezahür ettirmek, bu hususta elden gelen hiçbir hizmeti esirgememek, bu nedenle, İslam'ın en saf, en yüksek ruhundan, en güzel geleneklerinden, en soylu örneklerinden başka hiç bir şeyden esinlenmemektir. Çünkü ancak bu yolla kendi kendilerini idare ederek başkalarının yönlendirme ve yönetimine kendilerini teslim etmemiş, başkalarını örnek alacakları yerde, kendileri başkalarına örnek olmuş olacaktırlar. İşte ancak bu yolladır ki, Müslüman aydınlar, insanlığın ortak uygarlık ve ilerleme hareketine sonuna kadar katılacak ve bu hususta İslam'ın üzerine düşen muazzam görevi kendisine yakışır bir şekilde yerine getirmiş bulunacaktır. Yoksa, bunun dışında tutacakları herhangi bir yol, İslam dünyasını sürekli olarak Batı'nın saldırılan altında bırakmaya ve bunun sonucu olarak da

sürekli bir esaret ve zillet içinde yaşamaya mahkûm eder ki, bütün varlığı o sefil hayat yüzünden çürüyüp bozulur, kendisi de Batı kavimlerinin müebbeden egemenliği altına girer. Şunu da söylemek lazımdır ki, Müslüman aydınlar, üzerlerine düşen mücadelenin hiç de kolay olmamasından üzülmemeli, tam tersine memnun olmalıdırlar.

Gerçekten de bu mücadele, büyük bir direnç, büyük bir dayanıklılık, büyük bir cesaret, İslam davasında sarsılmaz bir iman ister. Bu ağır görevi başarabilmek için, sahibini muhtaç olduğu bütün güven ile silahlandırmaya ve donatmaya kâfi gelebilecek öyle sağlam, öyle kesin, bir iman. Demek ki, bu mücadele, öyle yüksek bir takım ahlaki seciyelerin varlığını gerektiriyor ki, onlara sahip olmayan Müslüman aydınların varlık iddiasında bulunma hakları yoktur.

(Düzenleyen: Celal Sancar, 3.5.2023, Ankara)